

בֵּיתֶלֶם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

بتسيلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة

B'TSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories

דף מידע אפריל 1996

ללא גבולות
פגיעה בזכויות אדם
בצל הסגר

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141,

טלפון 02/617271/4, פקס 02/610756

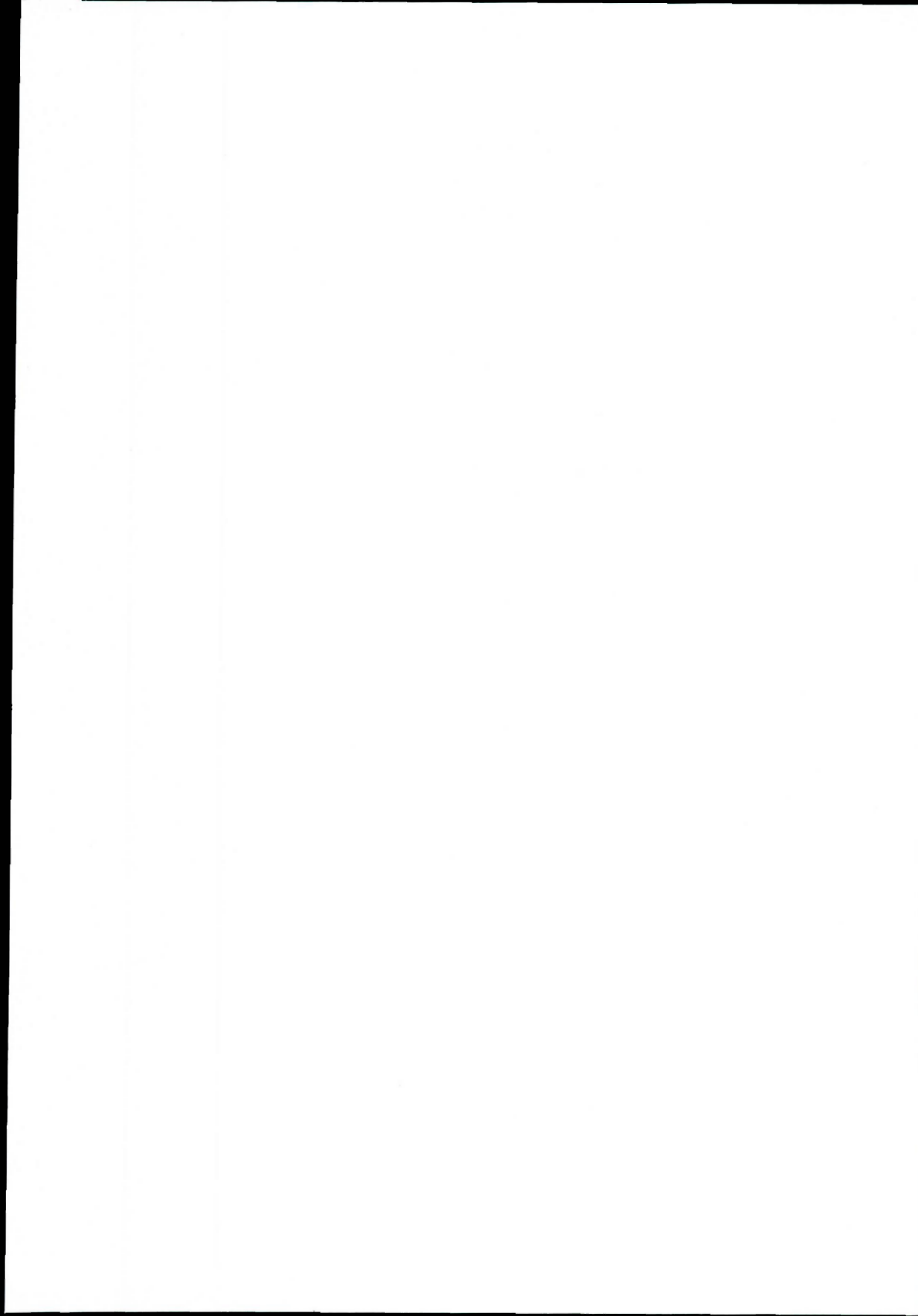
شارع عمق رفايم 43 (الطابق الثاني)، القدس 93141.

טלפון 02-617271/4, פאקס 02-610756.

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem

93141 Tel. 02/617271/4, Fax. 02/610756

e-mail: btselem@actcom.co.il

בצלם

דף חידע אפריל 1996

ללא גבולות

פגיעות בזכויות אדם בצל הסגר

בצלם, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת. **בצלם** שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים. נתוני **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות ישראלים רשמיים, עיתונות ונתוני מקורות פלסטיניים, במיוחד ארגוני זכויות האדם PHRIC ואל-חאק.

כתיבה: נגה קדמן

עזרה בתחקיר: שלי כהן, ג'סיקה מונטל

תחקיר שטח: פואד אבו חאמד

עריכה גראפית: דינה שר

בצלם מודה לארגונים הבאים על סיועם בהכנת דף המידע:

האגודה לזכויות האזרח

המוקד להגנת הפרט

עמותת הרופאים לזכויות אדם

ISSN 0792-4003

אזרחיה, אך זאת בכפוף למחוייבותה של ישראל לשמור על זכויות האדם ולקיים את המשפט הבינלאומי ואת האמנות השונות להן היא שותפה. רבים מהצעדים בהם נוקטים שלטונות ישראל בשטחים בעקבות הפיגועים, עומדים בסתירה בוטה למחוייבות זו של ישראל.

דו"ח זה בוחן את הפגיעות שנגרמו לזכויות אדם של הפלסטינים בשטחים בעקבות הצעדים שנקטה ישראל מאז החל גל הפיגועים. הדו"ח מתייחס לתקופה שבין ה-25.2.96 ל-1.4.96. יתוארו הגבלות התנועה שהוטלו על הפלסטינים והשלכותיהן על תחומי הרפואה, הכלכלה והחינוך; ההשלכות של ניתוק מזרח-ירושלים משאר חלקי הגדה המערבית; הריסות בתים; מעצרים מינהליים וסגירת מוסדות חינוך ורווחה.

הסגר שהוטל בתחילת מארס על יישובים בגדה הגביל את תנועת עובדי השטח של **בצלם**, והערים קשיים על השגת מידע באופן ישיר; מסיבה זו נאלץ **בצלם** לשם הכנת דו"ח זה – במידה רבה מהרגיל – להיעזר במידע שסיפקו לו ארגוני זכויות אדם אחרים, ישראלים ופלסטיניים, הפועלים בשטחים.

במהלך תשעה ימים בשלהי פברואר ובתחילת מארס 1996, נהרגו 58 בני-אדם ונפצעו קרוב ל-200 בארבעה פיגועי התאבדות שבוצעו בישראל על-ידי פלסטינים¹; בפיגוע בירושלים ב-25.2.96 נהרגו 25 אנשים ונפצעו עשרות. בפיגוע בצומת אשקלון שבוצע באותו יום נהרגה חיילת ונפצעו 36 בני-אדם. 19 איש נהרגו ושבעה נפצעו קשה בפיגוע נוסף שבוצע בירושלים ב-3.3.96, ולמחרת נהרגו 13 בני-אדם ונפצעו מעל 100 בפיגוע בתל-אביב.²

בעקבות הפיגועים הטילה ממשלת ישראל סגר מוחלט על השטחים, והחלה בנקיטת שורה של צעדים שכוללים הריסת בתים של משפחות מבצעי פיגועים, מעצר גברים מקרב בני משפחתם, הטלת עוצר על הכפרים בהם התגוררו, הטלת סגר נפרד על כל אחד מהיישובים הפלסטיניים בגדה המערבית, סגירת מוסדות חינוך ורווחה ומעצרים המוניים של פלסטינים, חלקם מעצרים מינהליים. בנוסף, התקבלה החלטה עקרונית לגרש מהשטחים פעילים של התנועות האיסלאמיות ובני משפחה של מבצעי פיגועים.

זכותה ואף חובתה של ממשלת ישראל לנקוט בצעדים שמטרתם למנוע את המשך הפיגועים ולהגן על בטחון

1. מספר ההרוגים אינו כולל את ארבעת מבצעי הפיגועים.
 2. בארבעת הפיגועים נהרגו 31 אזרחים ישראלים, 13 אנשי כוחות הביטחון הישראלים, שלושה פלסטינים ו-11 אזרחים זרים. ב-26.2.96 פגע נהג פלסטיני עם מכוניתו באנשים שעמדו בטרמפיאדה ליד הגבעה הצרפתית במזרח-ירושלים. כתוצאה מכך נהרגה אישה אחת ו-23 אנשים נפצעו. שלושה אזרחים ישראלים שעמדו במקום ירו בנהג והוא נהרג במקום. מכיוון שחקירת המשטרה בנושא עדיין לא הסתיימה ועוד לא הוברר אם מדובר בפיגוע או בתאונה – ארוע זה אינו מוזכר בגוף הדו"ח.

קיבלו המשפחות הודעות לפיהן ייאתם הבית תוך 48 שעות, אך בפועל בוצעו האטימות תוך פחות מיממה. שמונה מהבתים שנאטמו נהרסו בהמשך באמצעות חומר-נפץ או דחפור, ולתוך הבית התשיעי נוצק בטון, על-מנת למנוע לצמיתות את כשירותו למגורים. כתוצאה מפיצוץ אחד מהבתים, נהרס כליל בית נוסף. הריסות הבתים הותירו עשרות אנשים, בהם ילדים רבים, ללא קורת-גג.

1. בית מגוריה של משפחת שרנובי בכפר בורקא שבנפת שכם

לבן המשפחה ראדד עבד אל-כרים שרנובי בן ה-20 מייחסים כוחות הביטחון את ביצוע הפיגוע בקו 18 בירושלים ב-3.3.96.

ב-5.3.96 נאטם בית מגוריהם של עבד אל-כרים ולמעה שרנובי, הוריו של ראדד שרנובי. בנוסף להורים התגוררו בבית זה ראדד שרנובי ושמונה מאחיו ואחיותיו: מוחמד, בן 28; אמאני, בת 26; ואיל, בן 25; פידא, בת 24; נידא, בת 19; כפאח, בת 18; עלי, בן 17 ואחמד, בן 8.

בני המשפחה עזבו את ביתם בטרם הגיעו כוחות הביטחון לאטמו, ולכן לא קיבלו לידם צו הריסה ולא השיגו עליו.

הינד מוסטפא סיף, תושבת בורקא, מסרה לאנשי המינהל האזרחי שהגיעו לכפר ב-8.3.96 כי הבית אינו שייך למשפחת שרנובי, כי אם לרג'אב עבדאללה עודה, אשר השכיר אותו למשפחה. נציג המינהל השיב לה כי מאחר ולא הוגשה התנגדות להריסת הבית, הוא ייהרס.⁶ באותו יום פוצצו כוחות הביטחון את בית המשפחה.

צה"ל נוקט באטימה והריסה של בתים בהתבסס על תקנה 119(1) לתקנות ההגנה לשעת חירום. לפני ביצוע ההריסה ניתנת למשפחה המתגוררת בבית אפשרות להשיג על ההחלטה בפני מפקד צה"ל באזור, ובמידה וההשגה נדחת – לעתור נגדה לבג"צ.³

הריסת בתיהם של פלסטינים, בהם ילדים, שכל "חטאם" הוא קרבת משפחה לחשודים בביצוע פיגועים – מהווה הפרה חמורה של זכויות האדם, מהווה ענישה ללא משפט וענישה קולקטיבית ומנוגדת למשפט הבינלאומי. בסעיף 33 לאמנת גינווה הרביעית מ-1949 נאמר: "שום מוגן לא ייענש על עבירה שלא עבר אותה בעצמו. עונשים קיבוציים וכל אמצעי הפחדה או אימתנות אסורים".

לפי סעיף 53 באמנת גינווה נתונה לישראל סמכות לפוצץ בתים ולהפקיע רכוש רק כאשר הדבר חיוני לצרכי צבא: "אסור למעצמה הכובשת להחרیب נכסי מקרקעים או להשמיד נכסי מטלטלים השייכים ליחיד או לרבים [...] אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה וההשמדה האלה".

בישיבת הממשלה שהתקיימה ב-3.3.96 לאחר הפיגוע השני בירושלים, הוחלט בין היתר כי בתיהם של מבצעי פיגועים ייאתמו, במגמה להרסם לאחר מכן. ב-6.3.96 דווח בתקשורת מפי היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון, אלי"מ שלמה פוליטיס, כי הוחלט לשנות את המדיניות ולהתיר הריסת בתים גם במזרח-ירושלים, לאחר שבעבר הסתפקו באטימה באזור זה.⁴

אלוף פיקוד מרכז, אילן בירן, קבע: "כל משפחת מתאבד, או כזה שמתכוון להתאבד, ביתה ייחרב והסביבה הקרובה תיענש קשות. כך יהיה בכל כפר ועיירה. נהג ללא רחמים".⁵

במהלך חודש מארס אטמו כוחות הביטחון תשעה בתים של משפחות פלסטיניות. בחלק מהמקרים

3. לרקע לגבי הריסות ואטימות של בתים בשטחים ר' **בצלם, הריסות ואטימות בתים כאמצעי ענישה בגדה המערבית וברצועות עזה בתקופת האינתיפאדה** (ספטמבר 1989).

4. **הארץ**, 7.3.96.

5. **דבר ראשון**, 6.3.96.

6. הינד מוסטפא עבדאללה סיף, תושבת בורקא, מסרה את הדברים בעדותה לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-15.3.96.

2. ביתה של משפחת עיאש בכפר רפאת שבנפת טול-כרם

ליחיא עיאש מייחסים כוחות הביטחון תכנון של שורת פיגועים שבוצעו בישראל, בהם נהרגו ונפצעו רבים. עיאש נהרג ברצועת עזה ב-1.96. לפי הערכות של גורמים שונים, ישראל נושאת באחריות להריגתו. ממשלת ישראל לא אישרה זאת, אך גם לא הכחישה.

ביתה הדו-קומתי של משפחת עיאש נמצא בחלקה השייכת לאביו של יחיא עיאש. בקומה השניה של הבית התגוררו היאם עיאש בת ה-24, אלמנתו של עיאש, ושני ילדיה: ברא, בן 3.5, ויחיא, בן שישה חודשים. בקומה הראשונה לא גר איש. ב-5.3.96 נאטם הבית והוצא עבורו צו הריסה.

ב-14.3.96 אחר הצהריים פוצץ צה"ל את הבית. אחרי פיצוץ ביתם, עברו היאם עיאש וילדיה להתגורר בבית הוריו של עיאש.

3. ביתה של משפחת סביח בכפר ההריה שבנפת חברון

לבן המשפחה סופיאן סאלם עבד-רבו סביח מייחסים כוחות הבטחון את ביצוע הפיגוע בקו 26 בירושלים באוגוסט 1995. הפיגוע גרם למותם של ארבעה אנשים ולפציעתם של 130.

הבית, שבו שלושה חדרים, שייך לאביו של סופיאן סביח, סאלם עבד-רבו סביח, והתגוררו בו הוריו של סופיאן סביח, שתי אחיותיו ושלושה אחיו, אשר אחד מהם משותק במחצית גופו השמאלית.

כבר ב-19.12.95 הודיע צה"ל למשפחה על כוונתו להרוס את הבית. מספר ימים לאחר מכן השיגה על כך עו"ד לאה צמל בשם עאדל סאלם סביח, אחיו של סופיאן סביח. ב-4.3.96 הודיעו רשויות צה"ל לעו"ד צמל כי ההשגה נדחתה, וכי הוחלט להרוס את הבית. למחרת נאטם הבית והוצא עבורו צו הריסה. ב-21.3.96 נהרס הבית באמצעות דחפור, לאחר שנדחתה עתירה שהגישה עו"ד צמל לבג"צ בשם המשפחה כנגד צו ההריסה.⁷

4. ביתה של משפחת עזאם בכפר קריות שבנפת שכם

לבן המשפחה לביב אנוור עזאם מייחסים כוחות הביטחון את ביצוע הפיגוע בקו 20 ברמת-גן ביולי 1995. הפיגוע גרם למותם של שישה בני-אדם ולפציעתם של 32.

הבית שייך לסבו ולסבתו של לביב עזאם, והוא כולל מספר יחידות דיור. באחת מהן, הכוללת חדר אחד, גרו לביב עזאם ושני אחיו, חלדון עזאם בן ה-24, ועבד אל-רחמאן עזאם, בן ה-20.

רשויות הצבא הודיעו על כוונתן להרוס את הבית ב-10.12.95, ולמחרת השיגה על כך עו"ד לאה צמל בשם עבדאללה עזאם, אחיו של לביב עזאם ובשם נאפה סקר, סבתו. ב-19.12.95 נמסר לעו"ד צמל כי הוחלט להרוס רק את יחידת הדיור הנפרדת בה התגוררו לביב עזאם, חלדון עזאם ורחמאן עזאם. ב-4.3.96 נמסר לעו"ד צמל כי הוחלט לממש את כוונת ההריסה בתוך 48 שעות, ולמחרת נאטמה הדירה. ב-21.3.96 נהרסה הדירה באמצעות דחפור, לאחר שנדחתה עתירה לבג"צ שהגישה עו"ד צמל בשם עבדאללה עזאם ונאפה סקר.⁸

5. ביתה של משפחת א-שריף בבית חנינה שבמזרח-ירושלים

בן המשפחה מוחי א-דין א-שריף בן ה-30 חשוד במעורבות בתכנון הפיגוע בקו 26 באוגוסט 1995, ובתכנון פיגועים נוספים.

הבית מורכב ממספר יחידות דיור. באחת מהן, בה שלושה חדרים, התגורר מוחי א-דין א-שריף עם הוריו, רבחי וזהורה א-שריף, ועם שישה מאחיו ואחיותיו. המטבח והשירותים בדירה משותפים לדירה צמודה בה גר איברההים א-שריף, אף הוא אח של מוחי א-דין א-שריף, עם אשתו וחמשת ילדיהם. בחדר נפרד גר את נוסף, אסחאק א-שריף.

7. בג"צ 1730/96, עאדל סאלם עבד-רבו סביח נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית.

8. בג"צ 1731/96, עבדאללה אנואר פארס עזאם ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית.

7. ביתה של משפחת א-סראחנה במחנה הפליטים אל-פואאר שבנפת חברון

לבן המשפחה איברההים אחמד חסן א-סראחנה מייחסים כוחות הביטחון את ביצוע הפיגוע באשקלון ב-25.2.96.

הבית הינו דו-קומתי ומורכב מארבע יחידות דיור. אחת מהן, הממוקמת בקומה העליונה, שימשה למגוריו של איברההים א-סראחנה, ובאחרות חיו מרים א-סראחנה, אימו, וסולימאן וחסן א-סראחנה, אחיו. מרים א-סראחנה הינה אלמנה, והיא סובלת מלחץ דם גבוה וממחלת לב. סולימאן א-סראחנה בן ה-23 סובל אף הוא ממחלת לב, וחסן א-סראחנה בן ה-18 לוקה בנפשו.

ב-5.3.96 נאטם הבית כולו על-ידי צה"ל. ב-20.3.96 פוצץ הבית, לאחר שנדחתה עתירה שהגישה המשפחה לבג"צ נגד צו ההריסה באמצעות עו"ד באד"ר חירי מהמוקד להגנת הפרט.¹³

8. בית מגוריה של משפחת דודין בחירבת אל-בירה שבנפת חברון

בן המשפחה עבד אל-מג'יד עלי דודין חשוד במעורבות בביצוע הפיגוע בקו 26 בירושלים באוגוסט 1995. דודין נשפט על-ידי הרשות הפלסטינית באותו חודש ונדון למאסר של 12 שנה בגין "פגיעה באינטרסים של העם הפלסטיני והרשות הפלסטינית" ו"פעילות הפוגעת בביטחון הכללי ובביטחון תושבי הרשות הפלסטינית". הוא מרצה את מאסרו ביריחו.

ב-5.3.96 נאטמה דירת ההורים, ויום לאחר מכן הוצא עבודה צו הריסה. בעדותו לתחקירן בצלם, פואד אבו חאמד, מסר אסחאק א-שריף שלאחר מתן צו האטימה לדירה, הגיעו לבית שוטרי מג"ב רבים אשר זרקו ספרים ושברו חפצים.⁹

הדירה נהרסה ב-20.3.96, לאחר שנדחתה עתירה לבג"צ שהגישה המשפחה נגד צו ההריסה באמצעות עו"ד לאה צמל.¹⁰

6. ביתה של משפחת סידר באבו דיס

בן המשפחה איימן עבד אל-מג'יד סידר, העצור בידי צה"ל עד תום ההליכים המשפטיים המתנהלים נגדו, חשוד במעורבות בשני פיגועים בירושלים: בפיגוע בנחלת שבעה באוקטובר 1994, בו נהרגו שני בני-אדם ונפצעו 13, ובפיגוע בבנייני האומה בדצמבר 1994, בו נפצעו 13 חיילים.

הבית הינו דו-קומתי ומורכב מארבע יחידות דיור. באחת מהן, בקומת הקרקע, התגוררו איימן סידר, סוהייר אל-חלואני סידר, אשתו, ובנם בן השנתיים, מוחמד סידר. בשאר הדירות גרו הוריו ואחיו של סידר.

ב-4.3.96 נאטמה יחידת הדיור בה התגורר איימן סידר, והוצא כנגדה צו הריסה. עתירה שהגיש סידר לבג"צ נגד הצו באמצעות עו"ד ג'וואד בולוס – נדחתה.¹¹ ב-20.3.96 מילאו כוחות הביטחון את הדירה בבטון, בשל הערכתם כי הריסת הדירה תפגע בדירות הסמוכות. בתקשורת פורסם כי חלק מהבית, שמהרסתו לא נשקפת סכנת התמוטטות לבניין כולו, אמור לההרס בהמשך.¹²

9. עדותו של אסחאק רבחי א-שריף, אחיו של מוחי א-דין א-שריף, נגבתה על-ידי פואד אבו חאמד ב-6.3.96.
10. בג"צ 1740/96, רבחי סעיד א-שריף ואח' נ' אלוף פיקוד העורף.
11. בג"צ 1821/96, איימן עבד אל-מג'יד סידר נ' מפקדת כוחות צה"ל באיו"ש.
12. הארץ, 11.3.96.
13. בג"צ 1824/96, מרים מוחמד אחמד סראחנה והמוקד להגנת הפרט נ' האלוף אילן בירן.

9. ביתה של משפחת אבו ורדה במחנה הפליטים אל-פוואר שבנפת חברון

לבן המשפחה מגידי מוחמד אבו ורדה מיוחס ביצוע הפיגוע בירושלים ב-25.2.96.

בבית בן ארבעת החדרים גר מגידי אבו ורדה עם אינתיסאר שחאדה אבו ורדה, אימו, מוחמד אבו ורדה, אביו, ושבעת אחיו ואחיותיו.

ב-5.3.96 נאטם הבית והוצא עבורו צו הריסה. ב-22.3.96 פוצץ הבית, לאחר שנדחתה עתירה שהגישה המשפחה כנגד צו ההריסה, באמצעות עו"ד לאה צמל.¹⁵

בבית התגוררו בשכירות עבד אל-מג'יד דודין, מייסר מוחמד דודין, אשתו ושלושת ילדיהם: המאם בן הארבע, אומיימה בת החמש, וכתאיב, בת שנתיים. הבית שייך למוחמד עלי עבדאללה דודין, אחיו של עבד אל-מג'יד דודין. ב-6.3.96 נאטם הבית והוצא עבורו צו הריסה. ב-20.3.96 פוצץ הבית, לאחר שנדחתה עתירה לבג"צ שהגישה המשפחה נגד צו ההריסה באמצעות עו"ד באדירה חזרי מהמוקד להגנת הפרט.¹⁴

וזק לבתים סמוכים

במהלך פיצוץ הבתים ניזוקו במספר מקרים גם בתים שכנים. כתוצאה מפיצוץ בית משפחת שרנובי בכפר בורקא ב-8.3.96, נהרס כליל בית נוסף, בו גרו בני הזוג ג'מאל תאופיק חאגי ובוקיה טלאל חאגי ושבעת ילדיהם: אמאל, בת 23; תאופיק, בן 21; מוחמד, בן 20; מנאל, בת 14; רהאם, בת 10; מחמוד בן 8 ובתול, בת 6. הבית שייך לדוד של בוקיה חאגי, מוחמד עודה חפרס, המתגורר בירדן. ג'מאל חאגי מסר בעדותו **לבצלם**: "כאשר יצאנו מהבית אמרו לנו אל תקחו שום דבר כי שום דבר לא יפגע, אל תדאגו, ולכן לא הוצאנו שום דבר. [...] כאשר חזרתי הביתה ראיתי שכל הבית הרוס, שהגג והקירות התמוטטו ושהרבה דברים אבדו בבית. נהרסו חדר השינה, הסלון שהיו בו הרבה כורסאות וכל הבגדים [...]". נציג של המינהל האזרחי אמר לג'מאל חאגי כי יקבל 5,000 ש"ח לשכירת בית באופן זמני, וכי לאחר הערכת הנזק שנגרם לביתו – יקבל פיצוי מלא. בעלי בתים אחרים שנפגעו קיבלו מנציגי המינהל האזרחי פיצויים כספיים בגובה של 450-2,500 ש"ח לכל אחד.¹⁶ לדברי גורמים במערכת הביטחון נפגעו כתוצאה מאותו פיצוץ 22 בתים סמוכים.

על-פי דיווחים בתקשורת, פיצוץ ביתה של משפחת עיאש בכפר רפאת ב-14.3.96 נעשה בשלבים, במטרה למנוע פגיעה לבתים סמוכים.¹⁷ ד"ר פתחאללה עיאש, המתגורר ברפאת בשכנות לבית שפוצץ, מסר בעדותו **לבצלם** כי כתוצאה מהפיצוץ נסדקו קירות של בתים סמוכים ונשברו בהם מנורות. לדבריו לא הגיע איש מהמינהל האזרחי כדי להעריך את הנזק וכדי לפצות את התושבים שבתיהם ניזוקו.¹⁸

כתוצאה מפיצוץ ביתה של משפחת אבו ורדה באל-פוואר ב-22.3.96 נגרם נזק למספר בתים סמוכים. צה"ל הודיע כי בעליהם יפוצו על הנזק.

14. בג"צ 1825/96, מוחמד עלי עבדאללה דודין ואח' נ' האלוף אילן בירן.

15. בג"צ 1828/96, אנתיסאר שחאדה עבד אל-מוחסיין אבו ורדה נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית.

16. הדברים נסמרו מפי ג'מאל תאופיק מוחמד חאגי בעדותו לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-15.3.96.

17. הארץ, 15.3.96.

18. עדותו של ד"ר פתחאללה מחמוד סאטי עיאש נגבתה על-ידי תחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-2.5.96.

ב-19.3.96 התקיים בבית-המשפט העליון דיון משותף בשבע העתירות שהוגשו לבג"צ על-ידי המשפחות סביח, עזאם, א-שריף, סידר, סראחנה, דודין ואבו ורדה כנגד צוי ההריסה שהוצאו לבתייהן.

בעתירות נטען, בין היתר, שהריסת בתים מהווה ענישה קולקטיבית הפוגעת בחפים מפשע, וככזו הינה מנוגדת למשפט הבינלאומי ולחוק הישראלי. כמו כן נטען כי פעולה של הריסת בית אינה מהווה אמצעי יעיל לשם מניעת פיגועים, וכי אין בה צורך מבצעי.

בפסק-הדין, עליו חתומים השופטים גבריאל בך, דליה דורנר ומיכאל חשין נדחו כל העתירות. השופטת דורנר סברה בדעת מיעוט כי יש לקבל את העתירות של המשפחות סביח ועזאם, משום שלדבריה "אין לממש את סמכות ההריסה עקב פיגועים שאינם אלה שביצע המפגע שהתגורר בבית". במקרים דנן בוצעה ההריסה רק למעלה מחצי-שנה לאחר שבוצע פיגוע על-ידי אחד מדרי הבית, וכתגובה ישירה לפיגועים שביצעו אחרים בפברואר-מרץ 1996.

עם מתן פסק-הדין ניתנו למשפחות 24 שעות לפנות את רכושן מהבתים, טרם ייהרסו. למחרת החל צה"ל בביצוע הריסות הבתים, ותוך שלושה ימים הושלמה הריסתם.¹⁹

בפסק-הדין הדגיש בית-המשפט כי מטרת ההריסה איננה הענשת המשפחות, כי אם הרתעת עבריינים בכוח מביצוע פעולתם.²⁰ גם לו ניתן היה לקבל את ההנחה בדבר יעילות הצעד של הריסת בתים לשם הרתעת מבצעי פיגועים פוטנציאליים, לא היה בכך כדי להצדיקו. זאת משום שהריסת בית בו מתגוררת משפחה שלמה – כולל זקנים וילדים – הינה דוגמה בוטה לענישה קולקטיבית, גם אם המטרה לשמה נוקטות הרשויות בצעד זה הינה התרעתית ולא ענישתית; מעבר לכך, מעולם לא הוכח הקשר בין השימוש בסנקציה של הריסת בתים לבין ירידה ברמת האלימות. השופט אמנון סטרשנוב, לשעבר הפרקליט הצבאי הראשי, הכיר בכך וקבע כי ההנחה לפיה הריסת בתים הינה יעילה ומרתיעה – "לא

הוכחה בוודאות במחקר אמפירי כלשהו. מעשי החבלה נמשכו, כידוע, חרף הריסת הבתים".²¹ תת-אלוף (מיל') אריה שלו, אשר היה אחראי למספר הריסות בתים כמפקד אזור יהודה ושומרון בשנים 1974-1976, כתב במחקרו על האינתיפאדה שהריסות בתים לא תרמו לריסון האלימות, ויתכן שאף החרפו אותה.²² לפי נתוני **בצלם** נהרסו בשטחים מאז תחילת האינתיפאדה ועד היום למעלה מ-400 בתים של פלסטינים מכוח תקנה 119 לתקנות ההגנה לשעת חירום. הדבר לא הביא עד כה להפסקת הפיגועים.

בפסק-הדין ביקשו השופטים לקבוע סייגים לסמכות שמעניקה תקנה 119 לתקנות ההגנה לשעת חירום, המתירה לצה"ל להרוס רכוש בהיקף נרחב, עד כדי הרס של יישובים שלמים. השופטת דורנר טענה כי "אין להעלות על הדעת כי בית-משפט זה היה נותן גושפנקא להריסתם של יישובים שלמים, עקב מעשיהם של יחידים וזאת למרות שאמצעי כזה מעוגן לכאורה בלשון התקנה 119, ואין לומר שחסי הוא ערך הרתעתי. מותר להרוס את בתים של המפגע ומשפחתו בלבד". השופט חשין הוסיף כי "אם סובר המפקד הצבאי כי הריסת ביתו של מחבל אפשר – אפשר, ולו בסיכוי זעיר – תרתיע את פלוני העלול אף-הוא להיות מחבל-רוצח [...], כיצד יאמר לו בית-המשפט מה תעשה ומה לא תעשה?". בית-המשפט לא עמד על העקרון הבסיסי לפיו יש להעניש את האחראי למעשים בלבד, והתיר פגיעה בחפים מפשע לשם הרתעה. קביעת השופטים כי מותר לפגוע "רק" במשפחה הקרובה של מבצעי הפיגועים נראית שרירותית, ומעלה את החשש שבית-המשפט יתן גושפנקא גם לפגיעה נרחבת יותר בחפים מפשע, כאשר צה"ל יטען כי הדבר חיוני לשם הרתעה.

תמוהה במיוחד עמדתו של השופט חשין; בפסק-דין קודם סבר חשין בדעת מיעוט כי על בית-המשפט לבטל את צו ההריסה שהוצא לביתו של סאלח עבד א-רחים נזאל, מבצע הפיגוע בקו 5 בתל-אביב באוקטובר 1994.²³ חשין נימק את החלטתו בכך

19. ביתה של משפחת סידר באבו דיס לא נהרס, כאמור, כי אם נסתם בבטון.

20. הדברים נאמרו על-ידי השופט גבריאל בך. עם זאת, השופטת דורנר הכירה בדבריה בכך שהגדרת האמצעי כהרתעתי, אינה מבטלת את ההיבט העונשי שבו: " [...] הריסת בית אינה אמצעי עונשי במלוא מובן המילה [...]".

21. אמנון סטרשנוב, **צדק תחת אש**, עמ' 92.

22. אריה שלו, **האינתיפאדה**, המרכז למחקרים אסטרטגים ע"ש יפה, אוניברסיטת תל-אביב 1990.

23. בג"צ 6024/94, **עבד אל רחים חסן נזאל ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון**. פסק-הדין ניתן

ב-17.11.94.

שעקרון היסוד של אחריות אישית חייב להשמר תמיד, גם כאשר מדובר במעשי מלחמה עליהם קשה להחיל אמות מידה משפטיות.

גם בפסק-הדין הנוכחי ציין השופט חשין כי "איש בעונו ישא" הינו עקרון יסוד ממנו "לא אנוע לא הימין ולא השמאל". אף על פי כן סבר חשין כי אין מקום לבג"צ להתערב בשיקולי המפקד הצבאי והורה לדחות את העתירות. חשין לא הסביר מדוע הפעם לא הדרך אותו העקרון שהדגיש, ורק חזר על עמדתו לפיה מעשה הריסת הבתים "הינו על-פי עצם טיבו ואופיו מעשה מלחמה, ומעשי-מלחמה אין הם מעשים שבת-המשפט נדרשים להם בחיי היומיום". גם אם מקבלים את הטענה שהריסת בתים הינה מעשה

מלחמה, אין בכך כדי להצדיק חריגה מהנורמות שהתוותה אמנת ג'נובה, אשר נועדה להתוות כללי התנהגות מותרים במצבי מלחמה. כאמור לעיל, אמנת ג'נובה אינה מתירה הריסת בתים אלא לצורך צבאי מוחלט, והיא אוסרת על ענישה קולקטיבית.

בפסק-הדין העניק בית-המשפט העליון אצטלה חוקית לצעד של הריסת בתים. בכך גילה בית-המשפט עקביות להחלטותיו בעשרות מקרים אחרים לאורך השנים, בהם דחה עתירות של פלסטינים כנגד הריסת בתיהם. בפסיקותיו אלה משמש בית-המשפט למעשה כחותמת גומי לפעולות הממשלה בשטחים, ואינו עומד על המשמר מול פגיעה בזכויות האדם ובשלטון החוק.

הריסת בית משפחת א-שריף בבית-חנינה ב-20.3.96. צילום: פלאש 90.

מעצרים מינהליים

הסמכות להורות על מעצר מינהלי מעוגנת בישראל בתקנה מס' 111 לתקנות ההגנה לשעת חירום מ-1945. מעצר מינהלי הוא מעצר ללא משפט, עליו רשאי להורות המפקד הצבאי באותו אזור.²⁶ על-פי המשפט הבינלאומי, המעצר המינהלי אינו תחליף לענישה והוא מותר רק כאמצעי למניעת סכנה הנשקפת מן העצור. הצו הצבאי הנוגע למעצרים מינהליים מאפשר למפקד הצבאי להורות על מעצר מינהלי לתקופה של עד 12 חודשים, ולהאריך את תוקפו של צו-המעצר עם פקיעתו.²⁷ אין הגבלה על מספר הצווים, רצופים או לא רצופים, שניתן להוציא נגד אדם.

רבים מהעצורים בשבועות האחרונים הושמו במעצר מינהלי, אך אין נתונים רשמיים כוללים לגבי מספרם. על-פי נתונים שנמסרו מדובר-צה"ל ב-27.3.96, היו מוחזקים באותו יום במעצר מינהלי 324 פלסטינים. ב-22.2.96, טרם החל גל הפיגועים, מסר דובר-צה"ל שמספר העצירים המינהליים עומד על 208.

על-פי נתונים שמסר **בצלם** ב-26.3.96 הארגון הפלסטיני **א-דמיר** – האגודה לתמיכה באסירים – הושמו במעצר מינהלי 165 מבין כ-600 הפלסטינים שנעצרו במהלך החודש הראשון של הסגר. נתוני הארגון מבוססים על קשר עם משפחות העצורים. לדבריהם מספר הפלסטינים שהוחזקו במעצר מינהלי באותו תאריך עמד על 379.

מדגם שבדק **המוקד להגנת הפרט**, הכולל 181 עצורים פלסטינים שנעצרו בשבועיים הראשונים של מארס, העלה ש-82 מהם הושמו במעצר מינהלי לתקופות של בין חודשיים לשנה.

מאז תחילת גל הפיגועים עצרו כוחות הביטחון הישראליים קרוב ל-1,000 פלסטינים בגדה המערבית ובמזרח-ירושלים, רובם חשודים בהשתייכות לחמאס או לג'יהאד האיסלאמי ומיעוטם לחזית העממית.

עד ל-23.3.96 נעצרו למעלה מ-580 פלסטינים ברחבי הגדה. על-פי נתונים של **המוקד להגנת הפרט**, רוב העצורים מתקופה זו הם מאזור חברון.

ב-28.3.96 ערך צה"ל גל מעצרים רחב-היקף באזור ביר-זית ורמאללה, לאחר שהטיל עוצר על האזור. למחרת דווח בכלי התקשורת כי כוחות הביטחון פשטו על מעונות הסטודנטים של אוניברסיטת ביר-זית ועל בתים פרטיים בעיירה, ובכפרים אבו קיש ואבו שחידס שבנפת רמאללה. באותו לילה נעצרו באזור זה 376 פלסטינים, אשר רובם, על-פי דיווחים בתקשורת, סטודנטים באוניברסיטת ביר-זית.²⁴

מעדויות שמסרו **בצלם** מוחסן ג'מיעאן עודה ואכרם ג'מיל אבו השאש, סטודנטים באוניברסיטת ביר-זית, עולה שבמהלך המעצרים היכו אנשי מג"ב עצירים, קיללו אותם ואיימו עליהם בגירוש.²⁵

על-פי ארגון זכויות האדם הפלסטיני **אל-חאק**, פרצו החיילים לתוך מעונות הסטודנטים תוך שבירת דלתות, ניפוץ חלונות והרס רכוש, ועצרו את כל הנוכחים במקום, כולל אורחים של סטודנטים.

24. הארץ, 29.3.96.

25. העדויות נמסרו לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-2.4.96.

26. עוד בנושא זה ר' **בצלם**, **עצורים בלא משפט** – **מעצרים מינהליים בשטחים מתחילת האינתיפאדה** (אוקטובר 1992).

27. צו מס' 1424 מ-5.2.95, המהווה תיקון לצו בדבר מעצרים מינהליים (הוראת שעה) (יהודה והשומרון) (מס' 1229)

התשמ"ה-1988, האריך לשנה את אורכו המירבי של המעצר המינהלי, שעמד על שישה חודשים מאז 1991. לגבי עצור שהושם במעצר מינהלי לשנה דורש הצו מהמפקד הצבאי לשקול את החלטתו מחדש לאחר מחצית התקופה, ולקיים הליך של ביקורת שיפוטית במידה והוא מחליט להאריך את המעצר בתקופה נוספת.

מעצרי קרובים

"המטה למאבק בטרור המתאבדים" בראשותו של ראש השב"כ עמי איילון, שהוקם ב-4.3.96 לאחר פיגוע ההתאבדות בתל-אביב, הוסמך מטעם הממשלה לבצע, בין היתר, מעצר של גברים מבני משפחותיהם של מבצעי פיגועי ההתאבדות.²⁸

ב-5.3.96 הודיע אלוף פיקוד המרכז, אילן בירן, שייעצרו כל הגברים להם קירבה משפחתית מדרגה ראשונה למבצעי הפיגועים. מפקד חטיבת שכם, אל"מ ניצן הוסיף: "יעצרנו את כל הגברים במשפחה של המתאבדים, עד לרמת הבן-דוד".²⁹

ההחלטה לעצור אנשים באופן גורף, כשהקריטריון היחיד הקובע מי ייעצר הוא כזה של קירבה משפחתית, ללא שמץ של ניסיון להוכיח מעורבות כלשהי של אותם קרובים במעשי אלימות – היא צעד מובהק של ענישה קולקטיבית וענישה ללא משפט.

עינויים בחקירה

בתקשורת דווח בסוף מארס מפי ראש השב"כ, עמי איילון, על "חקירת מאות אנשי חמאס במתקני השב"כ במרוצת החודש האחרון, מאז ההסלמה בפיגועי ההתאבדות".³⁰ מתצהירים שגבו עורכי-דין ומעדויות שגבו ארגוני זכויות אדם מפלסטינים שנעצרו בחודש האחרון עולה כי בחקירות של רבים מהם מופעלות שיטות חקירה המהוות התעללות ועינויים.³¹

מספר עצורים הגישו בשבועיים האחרונים עתירות לבג"צ באמצעות **המוקד להגנת הפרט** ועו"ד אנדרה רוזנטל, בהן טענו שהם נחקרים בעינויים במתקני השב"כ. בכל העתירות הוציא בית-המשפט צו ביניים האוסר על השב"כ להפעיל כוח בחקירת העותר עד לדיון בעתירתו, וצו על תנאי הדורש מן השב"כ לנמק מדוע הוא משתמש באמצעים המוזכרים בעתירות.³²

עדנאן אבו תבאנה מחברון נעצר ב-3.3.96 ומוחק החל מה-10.3.96 באגף החקירות של השב"כ בכלא שיקמה באשקלון. בעתירה שהגיש לבג"צ ב-14.3.96 באמצעות עו"ד אנדרה רוזנטל מטעם **המוקד להגנת הפרט**, טען אבו תבאנה שהחוקרים מפעילים נגדו אמצעים של טלטול, מניעת שינה, כיסוי ראש וקשירות מכאיבות.³³ עוד טען כי הופעל כלפיו גם לחץ פסיכולוגי, כאשר חוקריו איימו עליו שסופו יהיה כמו זה של עבד א-סמד חריזאת, שמת כתוצאה מעינויים בעת חקירה של השב"כ באפריל 1995. בתגובה לעתירה הודיעה פרקליטות המדינה כי חקירתו של אבו תבאנה הסתיימה ולכן העתירה מיותרת. עו"ד רוזנטל עדיין עומד על דרישתו כי בג"צ ידון בפרשה.

אחמד אל-קוואסמה נעצר ב-12.3.96, ומאז הוא נחקר באגף החקירות של השב"כ בבית המעצר במגרש הרוסים בירושלים. ב-19.3.96 עתר אל-קוואסמה לבג"צ באמצעות עו"ד רוזנטל מטעם **המוקד להגנת הפרט**.³⁴ בעתירה התבקש בית-המשפט לאסור על השב"כ להשתמש כלפי העציר באמצעים של כבילה בתנורות מכאיבות ומניעת שינה באמצעות השמעת מוסיקה רועשת 24 שעות ביממה. אל-קוואסמה הוסיף בעתירתו כי חוקריו נוהגים כך כלפיו למרות שסיפר להם כי הוא חולה כליות.

28. ר' הארץ, 5.3.96.

29. ידיעות אחרונות, 6.3.96.

30. לפי פירסום בידיעות אחרונות ב-31.3.96, מסר ראש השב"כ את הדברים בפני ועדת השרים לענייני חקירות השב"כ ב-28.3.96.

31. מתחקירי **בצלם** החל מתחילת האינתיפאדה ועד היום, עולה כי בעת חקירות של פלסטינים על-ידי השב"כ נעשה שימוש שגרתי באמצעי חקירה המהווים עינויים וצורות אחרות של יחס אכזרי, בלתי אנושי או משפיל. לפרטים נוספים ר' למשל **בצלם**, חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה: התעללות, "לחץ פיסי מתון" או עינויים? (מארס 1991); **בצלם**, עינויים בחקירה: עדויות נחקרים פלסטינים, עדויות חוקרים (נובמבר 1994).

32. עתירות אלה, וכן עתירות ופניות נוספות שהגיש **המוקד להגנת הפרט** אשר יפורטו להלן, מבוצעות במסגרת פרויקט זכויות כלואים שעורך המוקד.

33. בג"צ 1998/96, עדנאן יונס עבד אל-מג'יד אבו תבאנה והמוקד להגנת הפרט נ' שירות הבטחון הכללי.

34. בג"צ 2104/96, אחמד חליל עבד אל-עזיז אל-קוואסמה והמוקד להגנת הפרט נ' שירות הבטחון הכללי.

להתעלם מחובתן לדווח למשפחות פלסטיניות על מעצר של קרוביהן, למרות שתקנה צבאית קובעת שבכל מקרה בו נעצר אדם "תימסר ללא שיהוי ידיעה על מעצרו ומקום הימצאו לאדם הקרוב אליו".³⁷ התעלמות זו מהווה כיום גם הפרה של הסדר שאושר על-ידי בג"צ ב-21.2.96, המחייב את הרשויות למסור למשפחה הודעה לגבי מקום המצאות העצור "עם מעצרו", ו"ללא שיהוי".³⁸

פגיעה בזכות לייצוג משפטי

חקיקת הביטחון בשטחים מאפשרת למנוע בצו, על-פי הוראת השב"כ, מפגש בין עצור לבין עורך דינו לתקופה של עד 30 יום.³⁹ בגלל המעצרים האחרון נעשה שימוש נרחב בסמכות זו.

מאז ה-25.2.96 הגיש **המוקד להגנת הפרט**, באמצעות עו"ד אנדרה רוזנטל, שבע עתירות לבג"צ בעניינם של 14 עצורים פלסטינים לגביהם הוצאו צווים למניעת מפגש עם עורך-דין. העתירות נועדו לחייב את השב"כ לאפשר לעצורים להיפגש עם פרקליטם. בנוסף פנה **המוקד להגנת הפרט** באמצעות עו"ד רוזנטל לפרקליטות המדינה, בעניינם של שמונה עצורים נוספים במצב דומה.

בעקבות הפניות לבג"צ, קיצרה המדינה את צוי מניעת המפגש של חמישה מן העותרים, ושתי העתירות שהוגשו בשמם בוטלו. בדיונים שהתקיימו לגבי שאר העתירות, נמנע בית-המשפט מלהתערב בשיקולי השב"כ, ודחה את העתירות. פגיעה נוספת בזכות לייצוג משפטי נגרמה בשל הסגר: עורכי דין ישראלים נתקלו בקשיים להכנס לגדה המערבית לצורך פגישה עם מרשיהם. כך למשל עו"ד באדירה חירי **מהמוקד להגנת הפרט**, אשר ביקשה להגיע למקומות שונים בגדה לשם פגישה עם אנשים המיוצגים על-ידה, נתקלה מספר פעמים בסירוב כניסה לגדה מצד חיילים העומדים במחסומים. החיילים לא המציאו בפני עו"ד חירי כל צו המורה על איסור הכניסה, למרות בקשותיה.

זיאד מוסטפא א-זגל ממזרח-ירושלים, אשר נעצר ב-14.3.96, טוען בעתירתו שהוגשה לבג"צ ב-22.3.96 באמצעות עו"ד רוזנטל, כי בעת חקירתו במגרש הרוסים משתמש נגדו השב"כ באמצעים של טלטול, מניעת שינה ותנחות כריעה מכאיבות.³⁵ בדיון שהתקיים בעתירה ב-27.3.96 טען בא-כוח השב"כ, עו"ד שי ניצן מפרקליטות המדינה, כי אמצעים אלה אינם מהווים עינויים. לדבריו רובם אינם מהווים כלל אמצעי חקירה, מלבד הכריעה שאכן מהווה "אמצעי לחץ בחקירה".³⁶

השימוש בעינויים אסור על-פי המשפט הבינלאומי. באמנת האו"ם נגד עינויים ונגד יחס ועונש אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים, מוגדרים עינויים כמעשה הגורם לאדם במכוון כאב או סבל חמור, בין אם גופני ובין אם נפשי, במטרה להוציא ממנו מידע או הודאה. האמנה מדגישה ששום נסיבות יוצאות דופן, כמו מצב מלחמה או מצב חירום אחר, אינן יכולות להצדיק שימוש בעינויים. בהתירה להוציא מידע או בעינויים בעת חקירה, מפרה ישראל את אמנת האו"ם נגד עינויים, אותה אישררה ב-1991. כמו כן היא מרוקנת מתוכן את סעיף 277 לחוק העונשין, האוסר שימוש בכוח על-ידי עובד ציבור במטרה להוציא מידע מאדם אחר.

הפרות נוספות של זכויות עצורים

איתור עצורים

רבים מהמעצרים לא נמסרה למשפחת העצור הודעה על עצם המעצר ועל המקום בו מוחזק העצור. החל מה-25.2.96 עד ל-29.3.96 פנו ל**מוקד להגנת הפרט**, המטפל באיתור עצורים, 349 משפחות פלסטיניות שלא ידעו היכן מוחזק בן-משפחתן העצור. זאת בהשוואה ל-111 פניות כאלה שהגיעו למוקד בפרק הזמן הזה שבין 20.1.96 ל-24.2.96. הרשויות נוהגות

35. בג"צ 2210/96, זיאד מוסטפא א-זגל נ' שירות הבטחון הכללי.

36. הארץ, 28.3.96.

37. צו בדבר הוראות בטחון (ניהודה ושומרון) (מס' 378) תש"ל-1970, סעיף 78א.

38. בג"צ 6757/95, בלאל חרבאווי, המוקד להגנת הפרט והאגודה לזכויות האזרח נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון (לא פורסם). ההסדר סוכם בין הצדדים וקיבל תוקף של פסק-דין. נקבע כי ההסדר יופעל לכל המאוחר ב-1.3.96.

39. צו בדבר הוראות בטחון (ניהודה והשומרון) (מס' 378) התש"ל-1970, סעיף 78ג.

בקשיים דומים נתקלו עורכי דין פלסטינים המתגוררים בשטחים, אשר בשל הסגר נבצר מהם לפגוש את מרשיהם, העצורים בישראל.

הזכות לייצוג משפטי מעוגנת בסעיף 14(3) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות, לה שותפה ישראל. מניעת הזכות לייצוג משפטי מונעת מהעצור להבין את מעמדו המשפטי ואת אפשרויות הפעולה הפתוחות בפניו, ומותירה אותו חסר אונים מול תנאי מעצר קשים או אמצעי חקירה בלתי חוקיים.

החזקת עצורים בתחומי הקו הירוק

על-פי נתוני המוקד להגנת הפרט, מוחזקים רובם המכריע של העצורים ממארס 1996 במתקני כליאה בתחומי הקו הירוק. העברת עצורים משטח כבוש למתקני כליאה בשטחה של המדינה הכובשת, אסורה על-פי המשפט הבינלאומי בהתאם לסעיף 76 באמנת ג'נובה הרביעית.⁴⁰

אחזקת עצורים מהשטחים בתחומי ישראל בתנאי הסגר ההרמטי מונעת מקרובי משפחתם החיים בשטחים להגיע אליהם לביקורים ומעורכי-דין תושבי השטחים לבקרו ולייצגם כראוי, ואף מקשה על בני-משפחתם למנות להם עורך-דין מישראל.⁴¹

תנאי כליאה של קטינים

האגודה הבינלאומית לזכויות הילד פנתה ב-25.3.96 למנהל מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, עו"ד עוזי פוגלמן, באמצעות עורכי הדין תמר פלג-שריק ואנדרה רוזנטל. בפנייתם תיארו עורכי הדין את תנאי הכליאה הקשים בהם מוחזקים מספר עצירים קטינים באגף החקירות של השב"כ בבית הסוהר השיקמה באשקלון.⁴² בתצהירים שגבה עו"ד רוזנטל מהעצירים באותו יום נמסר על צפיפות רבה, שהגיעה לכדי החזקתם של 12 עצורים בתא ללא חלון שמידותיו כארבעה על שניים וחצי מטר, בו מצויים שבעה מזרונים הממלאים את כל שטח התא.

בעקבות עתירה שהגיש עו"ד רוזנטל לבג"צ ב-1989 לגבי צפיפות בתאי מעצר של קטינים פלסטינים, פסק בית-המשפט: "[...] אין זה מתקבל על הדעת שמזרון יצטלב עם מזרון. אלה הם תנאי מינימום, שפתרונם חייב לבוא בהקדם [...]. לא נוכל להשלים עם המצב הקיים".⁴³ על-פי התצהירים שהובאו לעיל המצב לא השתפר, למרות דרישת בג"צ.

בנוסף התלוננו העצירים על כמות אוכל בלתי מספקת ועל התעלמות האחראים מבעיות רפואיות עליהן דיווחו. עורכי הדין דרשו את התערבותו של מנהל המחלקה למען שיפור מידי של התנאים "לכדי תנאי מינימום הראויים לאחזקת אדם", או למען שיחרור מידי של העצירים.⁴⁴

אלימות במעצר

מספר עצירים פלסטינים המוחזקים בבית המעצר במגרש הרוסים בירושלים, הוכו קשות על-ידי שוטרים לאחר היוודע דבר הפיגועים בירושלים ובתל-אביב בתחילת מארס. השוטרים אף גרמו נזק לחפצים אישיים של העצירים. איימן חגי'אזי, אחד העצורים, הגיש תלונה למחלקה לחקירות שוטרים שבמשרד המשפטים באמצעות עו"ד אנדרה רוזנטל. על-פי תצהירו של חגי'אזי נכנסה ב-3.3.96 קבוצת שוטרים לתאו והחלה להכות את העצורים שבתא. שלושה מהשוטרים הלמו על גופו באלות והיכו אותו באשכיו, בגבו, בכתפו, בחזהו ובזרועותיו. השוטרים גם גרמו נזק לחפציו האישיים שהיו בתאו. חגי'אזי מסר שלמחרת שבו אותם שוטרים לתאו והיכו אותו ואת שאר העצירים. לדבריו, הוא היה היחיד שהובא לבדיקה אצל חובש, למרות שגם כמה מהאחרים נזקקו לטיפול רפואי.

ב-12.3.96 התקבלה תשובה מטעם המחלקה לחקירות שוטרים לפיה חקירת המקרה הסתיימה, והוחלט לסגור את התיק "מכיוון שלא ניתן היה לברר את התלונה עד תום".⁴⁵

40. בסעיף זה נקבע: "מוגנים שנאשמו בעבירות ייעצרו בארץ הנכבשת, ואם נתחייבו בדין, ירצו את עונשם שם. [...]"

41. על הפגיעה בזכות לייצוג משפטי ר' לעיל, בסעיף הקודם.

42. גיל העצירים אליהם התייחסה הפנייה נע בין 16 ל-17.5 שנים. על-פי החוק הישראלי והבינלאומי מוגדרים עצירים אלה כקטינים; התקנות הצבאיות החלות בשטחים מגדירות קטין כמי שגילו למטה מ-16 שנים.

43. בג"צ 930/89. פסק הדין ניתן ב-27.11.89.

44. העצירים הם ראמי אבו סעדה, בן 17; נוואף אבו סיתה, בן 17; עבד א-רחמן בשר, בן 16; מוחמד א-שקרה, בן 17.5.

45. מכתב מעו"ד ערן שנדר, מנהל המחלקה לחקירות שוטרים, לעו"ד אנדרה רוזנטל, מ-21.3.96.

סגירת מוסדות חינוך ורווחה

הוואקף הירדני. הוא הוסיף שבעת החיפוש שברו החיילים דלתות ונהגו באלימות כלפי הסטודנטים, וכתוצאה מכך סובל אחד מהם, בסאם דעים, משבר בלסת.⁴⁷

6. **המכללה למדעים וטכנולוגיה**, בה לומדים 1,050 סטודנטים.

בבית חנינה סגרה המשטרה את שני המוסדות הבאים:

7. **ועידת המדעים וההשכלה האיסלאמית**. משרדי העמותה ומכון המחקר שלה נסגרו ב-7.3.96 ל-14 יום בצו של מפכ"ל המשטרה. כמו כן הוצא צו עיקול כספים כנגד העמותה. במהלך חיפוש שערכה המשטרה במקום הוחרמו מחשבים, ספרים ומסמכים. דובר מחוז ירושלים של המשטרה מסר **לבצלם** בשיחת טלפון כי המשטרה שוקלת לבקש מבית-המשפט להאריך בשנה את הצו לסגירת המקום.

8. **קרן האדמה הקדושה לסיוע והצלה** נסגרה ב-17.3.96 ל-14 יום על-ידי משטרת מחוז ירושלים, על-פי צו שהוציא אלוף פיקוד העורף. בצו צוין כי אלוף פיקוד העורף שוקל להוציא למקום צו סגירה לתקופה של שנה. בעת פשיטת המשטרה על המקום הוחרמו מסמכים.

סגירת מוסדות חינוך ורווחה בשל הזדהות לכאורה עם התנועות האיסלאמיות, ומבלי שמעורבות המוסד במעשים בלתי חוקיים הוכחה בפני ערכאה שיפוטית, מהווה ענישה קוקלטיבית הפוגעת בחופש ההתארגנות ובזכות לחינוך.

אחת מהחלטות הממשלה שהתקבלו ב-3.96, היתה כי "יפורקו מוקדי חמאס". במסגרת החלטה זו סגרו כוחות הביטחון מוסדות חינוך וצדקה שמתפקדים לטענתם כמוקדי חמאס. המוסדות נסגרו מכוח סעיף 91 לצו בדבר הוראות בטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), תשי"ל-1970.

אנשי כוחות הביטחון שפשטו על המוסדות לצורך סגירתם ערכו בהם חיפושים, החרומו מסמכים ואטמו את הבניינים בהם שכנו. על-פי עדויות שנמסרו **לבצלם** ולארגוני זכויות אדם אחרים, לוו חלק מהחיפושים בהרס של רכוש. להלן רשימת המוסדות שנסגרו עד כה:

ב-5.3.96 סגרו כוחות צה"ל את המוסדות הבאים בחברון לחצי-שנה, על-פי צווים של אלוף פיקוד המרכז, אילן בירן:

1. **אוניברסיטת חברון**, בה לומדים 1,700 סטודנטים.⁴⁶

2. **הפוליטכניקום**, בו לומדים 900 סטודנטים.

3. אגודת הצדקה האיסלאמית.

4. **אגודת הצעירים המוסלמים**. האגודה עוסקת בספורט ובפעילות חברתית.

באבו דיס נסגרו המוסדות הבאים ב-6.3.96 לחצי-שנה, אף הם על-פי צווים של אלוף פיקוד המרכז:

5. **המכללה למדעי האיסלאם**, בה לומדים 520 סטודנטים. מוחמד מוחסן, המנהל

האדמיניסטרטיבי של המכללה, מסר **לבצלם** כי המכללה היא גוף ממשלתי המשתייך למשרד

46. ד"ר נביל א-גיבארי, ראש חבר הנאמנים של האוניברסיטה, מסר **לבצלם** במכתב ב-11.3.96, כי צו הסגירה הונפק טרם נערך חיפוש במוסד.

47. עדותו של מוחמד שחאדה מוחסן, המנהל האדמיניסטרטיבי של המכללה למדעי האיסלאם באבו דיס, נמסרה לתחקירן **בצלם** פואד אבו חאמד ב-6.3.96.

עד כה לא בוצעו גירושים של תושבים מהשטחים במסגרת הצעדים שנוקטת ישראל מאז תחילת גל הפיגועים. עם זאת, מתקיימים דיונים רבים בממשלה ובמערכת המשפטית לגבי ביצוע גירוש בתקופה הקרובה, ופורסם כי התקבלה החלטה עקרונית לביצוע צעד כזה.

על-פי דיווח עיתונאי, "המטה למאבק בטרור המתאבדים" בראשות ראש השב"כ עמי אילון המליץ ב-19.3.96 בפני ראש הממשלה על גירוש של תושבים המשתייכים לאחת מן הקבוצות הבאות: עצירים פעילי החמאס והג'יהאד האיסלאמי; אנשי הזרוע הפוליטית של החמאס; בני משפחות של מבצעי פיגועי התאבדות, בעיקר מדרגת קירבה ראשונה. רשימה של עשרות מועמדים לגירוש, אשר הוכנה על ידי צה"ל והשב"כ, כוללת את ראשי הפלג המדיני ופעילים אחרים של חמאס, וכן בני משפחות של מבצעי פיגועי התאבדות.⁴⁸

בסיום ההתייעצות בין המערכת הבטחונית למערכת המשפטית נקבע שלא יגורשו נשים, ילדים וקרובי משפחה רק בשל היותם קרובים, אלא אם יוכח שהם עצמם היו פעילים בארגונים האיסלמיים. כן נקבע, שניתן לגרש אדם רק אם קיים מידע לפיו נשקפת מפעילותו סכנה לבטחון המדינה, ורק אם כבר מוצו בעבר כל האמצעים האחרים שניתן לנקוט כלפיו. בנוסף הוחלט כי צווי הגירוש שיוצאו יהיו תקפים לפרק-זמן בלתי מוגבל.⁴⁹

המשפט הבינלאומי אוסר באופן מפורש על גירוש תושבים משטח כבוש. על-פי סעיף 49 לאמנת ג'נובה הרביעית מ-1949: "העברה כפויה — אינדיודואלית או המונית — וכן גירוש של מוגנים מן השטח הכבוש לשטח המדינה הכובשת או לשטחה של כל מדינה אחרת, כבושה או לא, אסורים ללא קשר למניעיהם". ישראל גורסת כי יש בידה סמכות לגרש תושבים פלסטינים מהשטחים, מכוח תקנה 112 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945.⁵⁰

48. הארץ, 20.3.96.

49. ר' למשל ידיעות אחרונות, 21.3.96.

50. ר' גס: בצלם, גירוש פלסטינים מהשטחים והגירוש ההמוני בדצמבר 1992 (יוני 1993), עמ' 24.

הגבלות על תנועה

1. סגר

תחת שליטה מלאה של הרשות הפלסטינית, הוכרזו כשטח צבאי סגור.⁵⁴ על 1.2 מיליון תושבי הגדה המערבית נאסר לצאת מתחומי יישוביהם. ארגון אל-חאק מסר שתושבים שנמצאו מחוץ ליישוב מגוריהם בעת הסגר הפנימי – נעצרו. הסגר הפנימי, שהטלתו מהווה צעד חסר תקדים, נמשך עשרה ימים, עד ה-15.3.96. במהלך תקופה זו הוסר הסגר מעל היישובים שלוש פעמים, בכל פעם ל-12 שעות, על-מנת לאפשר לתושבים להצטייד במצרכים חיוניים.

בצלם מכיר בזכותה של ישראל לקבוע מי ייכנס לגבולותיה. עם זאת, מחוייבת ישראל, בתוקף המשפט הבינלאומי, לדאוג לחייהם התקינים של תושבי השטחים. חובה זו כוללת, בין היתר, את הבטחת זכותם להתפרנס, ללמוד, לקיים את תפילותיהם ולקבל את הטיפול הרפואי הדרוש להם.

הסגר המתמשך שמוטל על השטחים והסגר הפנימי שהוטל על יישובי הגדה פוגעים באופן חמור בזכויותיהם של הפלסטינים תושבי השטחים ומהווים ענישה קולקטיבית של כשני מיליון בני-אדם. למרות שפעמים רבות בעבר הוטל סגר על השטחים ובכל פעם התעוררו בגינו בעיות דומות, עדיין לא השכילו רשויות המדינה לקבוע נהלים קבועים לעתות סגר, שימנעו פגיעה בחיי כלל האוכלוסיה בתחומים כמו רפואה, כלכלה חינוך ודת.

בצלם שותף לעמדתה של הקהילה הבינלאומית, לפיה מזרח-ירושלים הוא שטח כבוש שמעמדו אינו שונה

מאז 1991 נוהג צה"ל, על-פי החלטות ממשלה, להטיל סגר על השטחים בתגובה למעשי אלימות המבוצעים על-ידי פלסטינים מהשטחים.⁵¹ מייד לאחר הפיגועים בירושלים ובאשקלון ב-25.2.96 הוטל סגר מלא על השטחים. על-פי דיווחים בתקשורת, הבהיר ראש הממשלה, שמעון פרס, כי הסגר נועד ללחוץ על האוכלוסיה הפלסטינית, שלא תסייע לטרור.⁵²

מאחר וישראל רואה באזור מזרח-ירושלים חלק משטחה הריבוני, נאסרת בעתות סגר כניסת פלסטינים לעיר משאר חלקי השטחים. לאחר הטלת הסגר הנוכחי, אמר שר החוץ אהוד ברק בנוגע לתכנית ההפרדה אותה אימצה הממשלה: "דגש מיוחד יושם על ירושלים ועל הדרך לבדד אותה מיהודה ושומרון".⁵³ החל מה-4.3.96 הוצבו מחסומים רבים בצירי התנועה המקשרים בין מזרח-ירושלים לבין שאר חלקי הגדה, והוגברו סיוורים של אנשי בטחון סביב העיר, על-מנת למנוע את כניסתם של פלסטינים תושבי הגדה לירושלים.

הסגר הנוכחי – שהינו הרמטי ומחמיר יותר מסגרים קודמים – עודנו בתוקף בעת כתיבת דו"ח זה, למעט מספר הקלות שיפורטו בהמשך.

ב-4.3.96, לאחר שני הפיגועים הנוספים בירושלים ובתל-אביב הוחלט כי יוטלו הגבלות נוספות על חופש התנועה של הפלסטינים בשטחים: ב-5.3.96 הטיל צה"ל סגר פנימי על כל אחד מ-465 הערים, העיירות והכפרים שברחבי הגדה. שבע ערי הגדה המצויות

51. בנוסף נוהגת ישראל להטיל סגר בחגים ישראלים לאומיים ודתיים. עוד על הסגר ר' **בצלם**, **הסגר על הגדה המערבית ורצועת עזה – פגיעות ישירות ונלוות בתושבי השטחים** (דף מידע, אפריל 1993).

52. **הארץ**, 18.3.96.

53. **ידיעות אחרונות**, 4.3.96.

54. הסגר הפנימי הוטל מכוח הצווים הצבאיים הבאים, שהוציא אלוף פיקוד מרכז, אילן בירן: הכרזה בדבר סגירת שטח (אזור C) (ניהודה והשומרון), התשנ"ו-1996; הכרזה בדבר סגירת שטח (מקומות יישוב באזור C) (ניהודה והשומרון), התשנ"ו-1996.

מזה של שאר הגדה המערבית.⁵⁵ מזרח-ירושלים מהווה עבור תושבי השטחים מרכז רפואי, חינוכי, כלכלי ודתי; לפלסטינים רבים מהשטחים אף יש קרובי משפחה החיים במזרח-ירושלים. מסיבות אלה ניתוקה של העיר משאר חלקי הגדה המערבית והאיסור המוטל על פלסטינים משאר חלקי השטחים להיכנס אליה, מקשים עליהם בתחומים רבים.

הסגר משפיע במיוחד על פלסטינים הגרים במספר יישובים בגדה המערבית הסמוכים לירושלים, שאינם יכולים להגיע לשאר חלקי הגדה מבלי לעבור במזרח-ירושלים. בעת סגר מנועים אותם אנשים מלהכנס לעיר, וכך אין באפשרותם לצאת כלל מתחום יישובם. בנוסף, מונע הסגר מפלסטינים את המעבר בין רצועת עזה לגדה המערבית. גם לפני הטלת הסגר הנוכחי היתה התנועה בין האזורים כרוכה בקשיים ובהליכים ביורוקרטיים ממושכים, אך כעת היא אסורה לחלוטין. יש בכך משום הפרה בוטה של הסכמי הביניים בין ישראל לפלסטינים, אשר קובעים שהרצועה והגדה מהווים יחידה טריטוריאלית אחת ואמורים להבטיח מעבר בטוח בין שני האזורים גם בעת סגר.⁵⁶

מלבד העובדה שהסגר מונע מפלסטינים לנוע בין אזור לאזור בשטחים ולהיכנס לישראל, הוא גם אינו מאפשר להם לטוס לחו"ל, כיוון שהם מנועים מלהגיע לשדה התעופה בן-גוריון. כמו כן אין באפשרותם של תושבי עזה לצאת לירדן דרך הגשרים, ותושבי הגדה מנועים מלעבור למצרים במעבר רפיח.

רשויות ישראל נוהגות להצדיק את הטלת הסגר בכך שהוא חיוני לבטחונם של אזרחי המדינה. טיעון זה אינו יכול להצדיק את המצוקה הקשה שנגרמת לכלל תושבי השטחים בתחומים שונים של חייהם. הסגר גם מהווה אפליה ברורה על רקע לאומי. אפילו לאחר ביצוע טבח בפלסטינים במערת המכפלה על-ידי ברוך גולדשטיין, הטילה ישראל סגר על הפלסטינים, ולא הטילה הגבלות תנועה על כלל אוכלוסיית המתנחלים בשטחים. גם הגבלות התנועה הנוכחיות אינן חלות על תושבי ההתנחלויות שבגדה המערבית וברצועת עזה, אשר רשאים לנוע בשטחים ביתר חופשיות ולהיכנס לתחומי ישראל.

שלא כמו בתקופות קודמות של סגר, הוטלו הפעם הגבלות תנועה גם על אזרחים זרים שעובדים בארגונים לא-ממשלתיים בינלאומיים. הדבר היקשה על הארגונים לספק שירותים חיוניים של רפואה ורווחה. גם על ארגונים ישראלים הוטלו הגבלות תנועה: תחקירני השטח של **בצלם**, פואד אבו חאמד ובאסם עיד, התקשו להגיע למקומות שונים בגדה בעת הסגר הפנימי. כך למשל המתין פואד אבו חאמד כשעה וחצי במחסום בכניסה לקלקיליה ב-13.3.96, ולמרות שמשרד דובר-צה"ל נמסר לו כי הוא רשאי לעבור, סירבו החיילים במחסום להתיר לו להכנס, והוא נאלץ לחזור על עקבותיו.

עמותת הרופאים לזכויות אדם (להלן: **עמותת הרופאים**) ביקשה ב-17.3.96 היתר כניסה לעזה לעובדיה, במטרה להתרשם מהמצב הרפואי ברצועה ולשמוע ממקור ראשון על הצרכים המיידים של משרד הבריאות הפלסטיני ובתי-החולים. הבקשה נתקלה בסירוב מצד ישראל.

א. השלכות הסגר על המצב הרפואי

סעיף 56 לאמנת ג'נווה הרביעית דורש מכל מדינה השותפה לאמנה " [...] להקים ולהבטיח במלוא מידת האמצעים שברשותה [...] את מוסדות הרפואה ושירותי בתי-החולים, את הבריאות וההיגיינה הציבורית בשטח הנכבש [...]. העובדים הרפואיים על כל סוגיהם יורשו למלא את תפקידם". בהטילה הגבלות תנועה קשות על צוותי הרפואה ועל החולים בשטחים, מפרה ישראל את אמנת ג'נווה לה היא שותפה.⁵⁷

55. ר' **בצלם**, **מדיניות של אפליה: הפקעת קרקעות, תכנון ובנייה במזרח-ירושלים** (מאי 1995).

56. נספח I, סעיף IX (d)1 בהסכם הביניים "אוסלון ב'" מ-28.9.95.

57. גם סעיף 20 לאמנה מתייחס לעובדי רפואה לסוגיהם, ומחייב את המדינה לנהוג בהם יחס של כבוד והגנה.

קשיים בקבלת טיפול רפואי

הרמה הבסיסית של שירותי הרפואה בבתי-החולים ברצועת עזה מאלצת את תושבי הרצועה להגיע לבתי-חולים בישראל או בגדה המערבית לשם קבלת טיפולים מתקדמים יותר. תושבי-הגדה הנזקקים לטיפול רפואי או אישפוז, פונים בימים כתיקונם לבתי-החולים שבערי הגדה, במזרח-ירושלים או בתוך ישראל.

הסגר המוחלט על רצועת עזה ועל הגדה המערבית מקשה מאוד על חולים מהשטחים להגיע לטיפול רפואי בערי הגדה או בישראל. חולים מהשטחים כמעט ואינם מורשים לצאת לטיפולים בבתי-חולים בישראל או במזרח-ירושלים, ומשום כך בוטלו כל הטיפולים, הבדיקות והניתוחים שנקבעו זה מכבר לתושבי השטחים בבתי-חולים אלה.

כ-60 חולי סרטן מרצועת עזה ומהגדה, המקבלים באופן קבוע טיפולי כימותרפיה בישראל, לא יכולים להמשיך כיום את הטיפולים. זהו גם מצבם של ילדים חולי כליות, אשר בשל העדר המכשירים המתאימים לטיפול בהם בבתי-החולים בשטחים נהגו לקבל בקביעות טיפולי דיאליזה בישראל. כעת נמנע מהם טיפול זה.

ד"ר עומר טראוויה, מנכ"ל משרד הבריאות הפלסטיני, מסר ב-17.3.96 לעמותת הרופאים שישראל מתנה מתן היתרי כניסה לחולי סרטן מעזה בכך שיאושפזו במרוכז למשך שבועיים בבית-חולים בישראל. התנייה זו גורמת למניעת טיפול מחולים ששילמו עד כה 120 ש"ח עבור כל טיפול הקרנה, אך אינם מסוגלים לעמוד בעלות של 14 ימי אישפוז, שמחירו של כל אחד מהם 1,470 ש"ח.

עמותת הרופאים מסרה כי הגיעו אליה פניות רבות לסיוע בקבלת היתרי כניסה לישראל לחולים במצב קשה, לאחר שנדחו על הסף על-ידי הצד הישראלי של משרד התיאום והקישור בעזה. במקרים אחרים סירבה ישראל לבקשתם של חולים פלסטינים מעזה לצאת לירדן לצורך טיפול רפואי. חלק מהחולים זכו בהיתר בעקבות התערבות נמרצת וממושכת של **עמותת הרופאים** אצל הרשויות, אך מרובם עדיין נמנע טיפול רפואי הולם. בשלושה השבועות

הראשונים של הסגר הוגשו 98 בקשות של חולים מעזה הזקוקים לטיפול בבתי-החולים בגדה ובישראל, ביניהם חולי לב וחולי סרטן ומספר ילדים. הבקשה אושרה רק לשמונה מהם.⁵⁸ בחלק מהמקרים ניתן האישור רק לאחר התערבות של **עמותת הרופאים**, שערערה על החלטה קודמת לדחות את הבקשות.

את בקשות היציאה לישראל נדרשים החולים להפנות לצד הפלסטיני של ועדת התיאום והקישור, שמעביר את הבקשה לצד הישראלי ומקבל ממנו תשובה. לפי **עמותת הרופאים**, הנהלים הנוגעים ליציאת חולים הינם בעייתיים ופגומים מהטעמים הבאים: אין הגדרות ברורות ומחייבות למקרי חירום רפואיים; התשובה לבקשות ניתנת בעל-פה בלבד, ולכן הרופא שמקבל את החלטה בצד הישראלי אינו חתום עליה. ואינו נושא באחריות לגביה; אין אפשרות של ערעור על החלטה שלילית בפני גוף אחר.

מנגד, נשמעו בחודש האחרון טענות מצד מערכת הביטחון, לפיהן הרשות הפלסטינית מקשה על המצב הרפואי בכך שהיא אינה נוקטת באמצעים הטכניים הדרושים על-מנת לאפשר את יציאתם של חולים מהרצועה וכניסת תרופות מישראל. **בצלם** סבור שגם אם יש ממש בטיעון זה, אין בו כדי להסיר מישראל את האחריות לקשיים שהיא יוצרת.

בעקבות הסגר הפנימי ששרר ביישובי הגדה במשך עשרה ימים, נוצרו קשיים במעבר של חולים לבתי-חולים ולמרפאות שמצויים בגדה מחוץ למקום יישובם. כזה היה מצבם של חולי כליות, שברגיל מקבלים טיפולי דיאליזה בבית-החולים בשכם, רמאללה, עזה או חאן ינוס, אך אינם מתגוררים באחת מהערים הללו. ארגוני זכויות אדם שפועלים בשטחים דיווחו על חולים כאלה שנמנעה מהם הגישה לבית-החולים בו הם מטופלים, ועל חולים רבים אחרים שעוכבו במחסומים בגדה בדרכם למתקנים רפואיים.⁵⁹

ד"ר פתחאללה מחמוד עיאש, המשמש כרופא היחיד בכפר רפאת, מסר בעדותו לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, כי חולים שהיפנה לבית-חולים הוחזרו לכפר על-ידי חיילים, וכי הסגר גרם למחסור גדול בתרופות בכפר. ד"ר עיאש ציין שמצב זה מסכן את חיי החולים.⁶⁰

58. התנונים נמסרו לעמותת הרופאים מד"ר מונזר א-שריף, סגן שר הבריאות ברשות הפלסטינית ב-14.3.96.

59. נמסר למשל בהודעה לעיתונות של אל-חאק, מ-14.3.96.

60. עדותו של ד"ר פתחאללה עיאש נמסרה לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-2.5.96.

ד"ר רבאח מוהנא, יו"ר הארגון הפלסטיני **איחוד ועדות הבריאות**, הוסיף שאף אמבולנסים ורכבי חירום התקשו להעביר חולים מאזור לאזור בגדה.

מניעת מעבר חולים למזרח-ירושלים

בית-החולים אל-מוקאסד שבמזרח-ירושלים הוא המוסד הרפואי הגדול והמשוכלל ביותר בשטחים, והוא מספק שירותים רפואיים ייחודיים אשר אינם ניתנים באף מתקן רפואי אחר בשטחים. בית-החולים משרת אלפי פלסטינים מרחבי השטחים מדי חודש, כאשר כשני-שליש מהם אינם תושבי ירושלים. גם בתי-חולים אחרים במזרח-ירושלים, בהם בית-החולים אוגוסטה ויקטוריה ובית-החולים לרפואת עיניים סנט ג'ון, מספקים שירותים רפואיים ייחודיים לתושבי השטחים.

הסגר מונע מתושבי הגדה והרצועה גישה לשירותים הרפואיים החיוניים המצויים במזרח-ירושלים. דובר בית-החולים אל-מוקאסד מסר בתחילת מארס ש-220 מתוך 264 המיטות שבבית-החולים נותרו ריקות בגלל איסור הכניסה לירושלים בו נתקלים חולים מהשטחים.

מקרי מוות

חדיג'ה מוחמד עדוואן, חולת סרטן בת 59 מבית חנון שברצועת עזה, נפטרה ב-27.2.96 זמן קצר לאחר שאושפזה בבית-החולים אסף הרופא בישראל, אליו הגיעה לאחר עיכוב של שעות במחסום ארו. העברתה לישראל התאפשרה רק לאחר המתנה בת יומיים לאישור של הרשויות הישראליות.⁶¹

מוחמד עוואד עלי האולדה, בן שנתיים מח'אן-יונס אשר סבל ממחלת כבד, נפטרה ב-29.2.96 בבית-החולים נאסר בח'אן-יונס, לאחר שבקשה להעבירו בחיפז לבית החולים אל-מוקאסד במזרח-ירושלים, לא נענתה.⁶²

אחמד מוחמד חסן זענון, בן 32 מרפיח שסבל מבעיית לב, נפטר ב-3.3.96 בבית-החולים נאסר בח'אן-יונס, לאחר שבקשות להעברתו לטיפול דחוף בבית-חולים בישראל לא נענו.⁶³

שאקר באסם יוסוף שאעוונה, תינוק בן 3 שבועות מקלקיליה, נפטר ב-10.3.96 בבית-החולים בטול-כרם, לאחר עיכוב בהעברתו לשם מבית-החולים בקלקיליה. בתקשורת דווח כי בעקבות תחקיר שנערך בצה"ל לגבי המקרה, הומלץ להעמיד לדין משמעתי את סגן-מפקד מינהלת התיאום והקישור הישראלית, על שלא זירז את ההליכים לאישור מעברו של התינוק בין הערים.⁶⁴

סלמה עליאן, בת 80 משכונת שיח' סעד שבנפת בית-לחם, נפטרה ב-10.3.96, מספר ימים לאחר שבקשתה לצאת לטיפול רפואי חיוני בירושלים בעקבות המלצת רופאה, נדחתה.⁶⁵

תאומים אותם ילדה **חנאן ח'ליל זאידי**, בת 24 מהכפר נחאלין, מתו סמוך ללידה ב-11.3.96 בבוקר. חנאן זאידי ילדה את התאומים במהלך המתנה בת יותר משעה במחסום צה"ל, אשר החיילים בו סירבו לאשר לה מעבר לבית-החולים בבית-לחם.

מוסטפא עבד אל-ואחד ת'אבת, בן 54 מהכפר שוקבא שממערב לרמאללה, קיבל התקף לב בעת שעמד במחסום צה"ל ב-13.3.96, ונפטר במהלך המתנה של 45 דקות לאמבולנס שהזמינו חיילים. במהלך המתנה סירבו החיילים לאפשר לעלי ת'אבת, בנו של מוסטפא ת'אבת ששהה עימו, להעבירו לבית-חולים במכוניתו הפרטית.⁶⁶

תינוק שילדה **ג'מילה אל-ח'דור**, בת 43 מהכפר בני נעים שבנפת חברון, נפטרה ב-15.3.96, שעות ספורות לאחר הלידה. ג'מילה אל-ח'דור ילדה במרפאת הכפר, לאחר שבמחסום הכניסה לחברון סירבו החיילים לאפשר לה לעבור ולהגיע לבית-חולים. ד"ר סלימאן אל-ח'דור, רופא ילדים מהכפר שבדק את התינוק אחרי מותו, העריך כי סיבת המוות עשויה להיות מחסור בחמצן.⁶⁷

61. פרטי המקרה הועברו **לבצלם מעמותת הרופאים ומהמרכז הפלסטיני לזכויות אדם**, שטיפלו במקרה.

62. פרטי המקרה הועברו **לבצלם מהמרכז הפלסטיני לזכויות אדם**, שטיפלו במקרה.

63. פרטי המקרה הועברו **לבצלם מהמרכז הפלסטיני לזכויות אדם**, שטיפלו במקרה.

64. **הארץ**, 13.3.96.

65. עדות על נסיבות המוות נמסרה ב-17.3.96 לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, מחיליל עבדאללה עלי סובחי, בנה של סלמה עליאן.

66. תיאור מפורט של שני המקרים האחרונים, ר' להלן, עמ' 21.

67. עדויות לגבי המקרה נמסרו ב-8.5.96 לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, על-ידי ג'מילה מוחמד אל-ח'דור, אם התינוק, ויוסף דאהר אל-ח'דור, אביו.

נסיבות מותם של תאומים שילדה חנאן זאיד ב-11.3.96

ב-11.3.96 בבוקר היתה חנאן זאיד בדרכה לבית-החולים הצרפתי בבית לחם בו ביקשה ללדת. היא נסעה במכוניתו של גיסה, בסאם זאיד, בליווי בעלה, עומר זאיד, והוריו. באותו יום הוכרז על הסרת הסגר הפנימי מעל יישובי הגדה ל-12 שעות, החל מהשעה 6:00 בבוקר.

המכונית הגיעה למחסום צה"ל שבכניסה לכפר חוסאן בסביבות השעה 6:05, ויושביה התבקשו להמתין לאישור מעבר. ב-6:10 לערך ילדה חנאן זאיד את התינוקת הראשונה, ולמרות הפצרות בעלה ואביו, סירבו החיילים לאשר להם לעבור. הם גם סירבו להזמין אמבולנס עבור חנאן זאיד או להעבירה לרכב בעל לוחית רישוי צהובה שהגיע למחסום, ולא איפשרו לבני המשפחה לחזור לכפר על-מנת לנסוע בדרך חלופית. בעדותה **לבצלם** מסרה חנאן זאיד: "[...] מידי פעם החיילים גם התקרבו לרכב, הסתכלו עלי וצחקו. שוב בעלי אמר להם שיש לי תאומים ושאני אמורה ללדת עוד תינוק, אך הם סירבו וביקשו שנחכה עוד ועוד". בסביבות השעה 6:45 נולד התינוק השני. חנאן זאיד מסרה: "[...] היה לי קשה מאוד ללדת. ילדתי בישיבה על מושב הרכב, בלי שהיה לי הרבה מקום. [...] כולם היו בתוך הרכב כי מנעו מהם לצאת [...]". בעדותה ציינה חנאן זאיד ששני התינוקות נולדו חיים. בשעה 7:15, כשהחיילים עדיין עמדו בסירובם, החליט בסאם זאיד לעבור את המחסום ללא אישור. כשהגיעה חנאן זאיד לבית-החולים בבית-לחם בשעה 7:30, קבע רופא שהתינוקות שילדה אינם בחיים. הרופא הוסיף שאם היתה חנאן זאיד מאחרת עוד להגיע לבית-החולים, היתה נשקפת סכנה לחייה, משום שסבלה מדימום חזק. מהלך הריונה של חנאן זאיד היה תקין, והעידו על כך בדיקות תקופתיות שערכה.⁶⁸

עם היוודע המקרה, הורו קצינים בכירים בפיקוד מרכז על פתיחת תחקיר מקיף. בתקשורת פורסם כי בדיקה ראשונית של הצבא העלתה שאחד התינוקות נולד מת בבית, ורק לאחר מכן הגיעה האשה ההרה למחסום. עוד פורסם כי ניתנו הנחיות לחיילים במחסומים לגלות רגישות למקרים כאלה בעתיד.⁶⁹

נסיבות מותו של מוסטפא ת'אבת ב-13.3.96

בנו של מוסטפא ת'אבת, עלי מוסטפא ת'אבת, תיאר בעדותו **לבצלם** את נסיבות מותו של אביו. לדבריו, הוא נסע עם אביו באותו בוקר לצומת הסמוכה לכפר רנתיס, על-מנת לפגוש קבלן ישראלי ולמסור לו סחורה. רכב משטרה שעבר במקום ביקש מהם להתלוות אליו למחסום רנתיס, שם לקחו מהם החיילים את תעודותיהם וערכו חיפוש מקיף במכוניתם:

"אבא התעצבן ולקח כדור אחד נגד לחץ דם. שוב ביקשתי מהם שיתנו לו את הדרכון וישחררו אותו כי הוא לא הרגיש טוב. הם לא נענו לקריאות שלי ואחרי רבע שעה אבי התמוטט ליד הרכב ואיבד את הכרתו. ביקשתי מהם שיומינו אמבולנס. אחד החיילים ביקש אמבולנס במכשיר קשר, ושמעתי שהקצין שענה לו שאל אותו האם בן האדם הוא יהודי או ערבי. החייל ענה שהאדם הוא ערבי [...]. אחרי חצי שעה שאלתי אותם איפה האמבולנס. הרי יש אמבולנס בהתנחלות בית אריה במרחק של שלושה קילומטר מהמקום. ביקשתי מהם שאני אקח את אבי איתי באוטו לבית-החולים אך הם מנעו ממני ואמרו שגייע אמבולנס. אך האמבולנס הגיע רק אחרי 45 דקות, מההתנחלות. [...] כעשר דקות אחרי שהצוות של האמבולנס טיפל באבי הוא נפטר ולא יכלו להצילו כי זה היה כבר מאוחר מדי. הם קבעו את מותו [...]".⁷⁰

68. עדותה של חנאן זאיד נבנתה על-ידי תחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-7.5.96. תיאור המקרה מבוסס גם על עדויות שגבה פואד אבו חאמד ב-17.3.96 מעומר מוחמד סאלם זאיד, בעלה של חנאן זאיד ומבסאם מוחמד סאלם זאיד, גיסה.

69. **הארץ**, 13.3.96.

70. עדותו של עלי מוסטפא עבד אל-ואחד ת'אבת נמסרה לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-15.3.96.

קשיים בביקור קרובי משפחה מאושפזים

תושבי השטחים נתקלים בקשיים בקבלת אישור כניסה לישראל ולמזרח-ירושלים לשם ביקור קרובי משפחה המאושפזים בבתי-חולים שם, גם כשמדובר בחולים אנושים. כך למשל סירב מתאם הפעולות בשטחים להתיר לוייליאם תראזי, תושב עזה, לבקר את אשתו ג'ורג'יה תראזי, תושבת מזרח-ירושלים, ואת התינוק שילדה ב-5.3.96 בנייתוח קיסרי בבית-החולים אל-מוקאסד במזרח-ירושלים, למרות שהתינוק היה מאושפז במצב קריטי.⁷¹

אימאן יוסף קראג'ה בת התשע מהכפר ספא שבנפת רמאללה מאושפזת בבית-החולים אליין בירושלים מאז נובמבר 1995, לאחר שלקתה במחלה שפגעה במוחה. בימים האחרונים היא סובלת גם מדלקת ריאות קשה ומצבה מדרדר במהירות, ורופאי סבורים כי ימיה ספורים. כשביקש אביה של אימאן, יוסף פאדל קראג'ה, לבקר את בתו – סירב צה"ל לאשר את כניסתו לישראל. רק לאחר התערבות של האגודה לזכויות האזרח אושרה הבקשה ב-25.3.96.

הגבלות על תנועת צוותים רפואיים

הגבלות על תנועת צוותים רפואיים בגדה המערבית

הסגר על רצועת עזה ועל הגדה המערבית מונע מצוותים רפואיים לנוע בין שני האזורים, ובעת הסגר הפנימי נמנעה תנועתם גם בין יישובים שונים בגדה. בגין הגבלות אלה נוצר מחסור חמור ברופאים, אנשי סיעוד ועובדים אחרים בבתי-חולים ובמרפאות ברחבי הגדה. על-פי נתונים שמסר בכלי התקשורת ד"ר ריאד זענון, שר הבריאות ברשות הפלסטינית, נעדרו בעת הסגר הפנימי 318 רופאים ו-705 אחים, טכנאים ועובדי מינהלה ממקומות עבודתם במערכת הבריאות הפלסטינית בגדה המערבית. הללו מהווים כ-60% מהעובדים במערכת הבריאות, ולהעדרם היתה השפעה קשה על מתקנים רפואיים במקומות שונים בגדה.⁷²

ארגון אל-חאק מסר ב-14.3.96 על מחסור באנשי רפואה במקומות שונים בגדה: ברוב יחידות הטיפול

הנמרץ בבתי-החולים בשכם לא היו מספיק עובדים; ביי"ח עאליה בחברון ביקש מהרשויות הישראליות לאשר ל-100 אנשי צוות ללוות אמבולנסים, אך רק לחמישה ניתן היתר; מנתחים ואחיות רבים לא הצליחו להגיע לעבודתם בבתי-החולים בבית לחם; מחלקת הבריאות של הרשות הפלסטינית בחברון דיווחה על מחסור חמור בצוותי רפואה במרפאות שבאזורים הכפריים ליד חברון, וכן במשרד הראשי של המחלקה בחברון. גם ממרפאות באזורים אחרים בגדה נבצר להגיש סיוע לאוכלוסייה בשל הסגר הפנימי, והן נסגרו. לדברי ד"ר זענון 245 מהמרפאות בשטחים לא פעלו בעת הסגר הפנימי, בשל העדרם של 367 אחים, ו-56 רוקחים, טכנאים ולברנטים העובדים בהן.

הגבלות על כניסת צוותים רפואיים למזרח-ירושלים

כל אימת שמוטל סגר על השטחים, מתקשים אנשי-רפואה מהשטחים, העובדים בבתי-חולים במזרח-ירושלים, להגיע לעבודתם. כבר לפני חמש שנים המליץ בג"צ כי "הנושא של תנועת רופאים וחולים בזמן העוצר מן הראוי שימצא ביטוי בפרסום הוראה מקיפה ומיוחדת [...] אשר תוצא מטעם המינהל האזרחי" וכי "הנהלה האמור ישמש כהוראת קבע לחיילים המוצבים במחסומים [...]".⁷³ עד היום לא פורסם נוהל כזה. בעבר הונפקו רשימות כניסה למזרח-ירושלים עבור צוותים רפואיים מספר ימים לאחר הטלת סגר, בעקבות התערבות ארגונים. בסגר הנוכחי, לא אושרה כניסה של אנשי רפואה למזרח-ירושלים במשך שבועות. בניגוד למצב בשאר אזורי הגדה, במזרח-ירושלים נמשכת הבעיה גם לאחר הסרת הסגר הפנימי מעל יישובי הגדה.

בשל הסגר לא הגיעו לעבודתם כ-400 מאנשי הצוות הרפואי בבית-החולים אל-מוקאסד, אשר מתגוררים בגדה מחוץ לתחומי ירושלים. הללו מהווים כ-65% מאנשי הצוות הרפואי בבית-החולים. בין הנעדרים ראשי מחלקות ורופאים בכירים, דבר הגורם לשיתוק של שירותים רפואיים הניתנים על-ידי בית-החולים. בית-החולים פעל מספר שבועות ללא כל קרדיולוג, רופא פנימי או כירורג, וביחידת הפגים ובמחלקת

71. פרטי המקרה הועברו לבצלם מעמותת הרופאים, אשר טיפלה במקרה.

72. ר' למשל דבר ראשון, 14.3.96.

73. בג"צ/91/477, עמותת רופאים ישראלים-פלסטינים נ' שר הבטחון. פ"ד, מה, חלק שני, עמ' 837. פסק-הדין ניתן ב-24.4.91.

היולדות עבדו רק כמחצית מאנשי הרפואה והסיעוד הנדרשים.⁷⁴

אנשי צוות רפואי מתקשים להגיע מהגדה גם לשאר בתי-החולים במזרח-ירושלים. לדברי מנהלי בתי-החולים, ירדה בהם הפעילות ב-75% מאז הטלת הסגר.⁷⁵ בבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה נסגרו מחלקות הילדים ויחידת הפגים בשל העדר כוח-אדם.

בנסיבות אלה, לא יכולים בתי-החולים בירושלים לספק טיפול רפואי הולם, דבר המסכן את מצבם הבריאותי של חולים. כך למשל שהה נעים באסה, חולה לב, במחלקה הקרדיולוגית באל-מקאסד מאז תחילת הסגר; מצבו חייב השתלת קוצב לב באופן מיידי, אך בשל העדר קרדיולוגים הוא המתין 16 יום עד שנותח על-ידי קרדיולוג מתנדב מבית-החולים ביקור חולים שבמערב ירושלים.

עמותת הרופאים פנתה לרשויות הישראליות בדרישה לאפשר כניסה של צוותי רפואה למזרח-ירושלים, ולו לחלקם. בתשובה לפנייתיה, הודיע ב-12.3.96 עוזר מתאם הפעולות בשטחים, סא"ל שמואל אוזנבוי, במכתב לעמותה, שכניסת רופאים פלסטינים לישראל ולמזרח-ירושלים אסורה. גם לאחר שהגיש בית-החולים לימניהל האזרחי רשימה שמית מצומצמת של אנשי רפואה, לא הותרה כניסתו של אף עובד.

ב-18.3.96 עתר בית-החולים אל-מקאסד לבג"צ בשיתוף עם **עמותת הרופאים והאגודה לזכויות האזרח**, כנגד האיסור שמוטל על עובדי צוותי רפואה המתגוררים בגדה או ברצועת עזה ומועסקים בבתי-חולים במזרח-ירושלים, להגיע למקום עבודתם.⁷⁶

בעקבות העתירה, הותרה ב-20.3.96 כניסתם של 250 רופאים ואחים לבתי-החולים במזרח-ירושלים, לפרק זמן של חודש. נקבע כי אם מכסה זו לא תוגדל, יוכלו העותרים לחזור ולעתור לבג"צ.

במסגרת הדיון בעתירה הוציא בג"צ ב-12.3.96 צו על תנאי, המורה למדינה לגבש תוך 45 יום נוהל קבוע שיבטיח חופש תנועה בזמני סגר לאנשי רפואה תושבי השטחים ויאפשר להם להכנס למזרח-ירושלים כדי לעבוד בבתי-החולים שם.

מלשכת דובר-צה"ל נמסר **לבצלם** בתחילת אפריל כי ב-29.3.96 ניתנו אישורי כניסה ל-181 אנשי צוות רפואי המועסקים בשלושה בתי-חולים במזרח-ירושלים. תוקף האישורים עומד על חודש, ולאחריו ניתן לחדשם לאחר בדיקה. על-פי **עמותת הרופאים**, אין בכך בכדי להקל באופן ממשי על המצב החמור של מצבת כוח האדם בבתי-החולים במזרח-ירושלים, ולהפחית את הקשיים שגורם מצב זה לתפקוד בתי-החולים.

מחסור בצידוד רפואי, תרופות ומוצרי מזון

סעיף 55 לאמנת ג'נובה הרביעית מחייב את המדינה הכובשת "להבטיח במלוא מידת האמצעים שברשותה את אספקת המזון והרפואות לאוכלוסייה; במיוחד שומה עליה למלא את מחסוריו של השטח הנכבש במזון, ברפואות ובשאר דברים, אם אין מקורותיו של השטח הנכבש מספיקים".

בעכבה משלוחי מזון ותרופות לשטחים, מפרה ישראל סעיף זה של האמנה, לה היא מחוייבת.

מחסור בצידוד רפואי ותרופות

עם הטלת הסגר אסרה ישראל על העברת צידוד רפואי ותרופות מישראל לרצועת עזה ולגדה המערבית. תוך ימים הורגש בבתי-חולים, במרפאות ובבתי מרקחת בשטחים מחסור בצידוד רפואי ותרופות, שמיובאים לשטחים באופן שגרתי מישראל או דרכה. ארגוני זכויות אדם מסרו כי מספר מרפאות אף נאלצו להיסגר בשל מחסור בתרופות.⁷⁷

ד"ר ריאד זענון, שר הבריאות ברשות הפלסטינית, דיווח **לעמותת הרופאים** ב-12.3.96 על מחסור בוונטולין, בתרופות נגד לחץ דם ובסוגים מסויימים של אנטיביוטיקה. סגנו, ד"ר מונזר א-שריף, מסר **לעמותת הרופאים** ב-14.3.96 שהחברות הפלסטיניות המייצרות תרופות מתקשות לעמוד במכסת הייצור הרגילה שלהן, בגלל הקושי של עובדיהן להגיע למפעלים. בנוסף התקשו אותן חברות להפיץ את התרופות שייצרו, בשל הסגר הפנימי בגדה.

74. תיאור המצב בבית-החולים נמסר בתצהיר שהגיש ד"ר סאלם אבו רמילה, סגן מנהל בית החולים אל-מקאסד, לעו"ד אליהו אברם **מהאגודה לזכויות האזרח** ב-12.3.96.

75. התון נמסר במכתב ששלחו לראש הממשלה, שמעון פרס, מנהליהם של בתי-החולים אל-מקאסד, אוגוסטה ויקטוריה, סנט ג'ון, סנט ג'וזף ובית-החולים לאימהות של הסהר האדום, ב-27.3.96.

76. בג"צ 2054/96, **אגודת הצדקה האיסלאמית מקאסד ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון ובאזור חבל עזה**.

77. נמסר למשל בהודעה לעיתונות של **Land and Water Establishment**, מ-13.3.96.

בבתי-חולים בעזה ובגדה החל להוצר מחסור בבלוני חמצן ובמים סטריליים לחדרי ניתוח. העברת משלוחים של מוצרים אלה מישראל לשטחים הותרה רק ב-7.3.96 – עשרה ימים לאחר שהרשות הפלסטינית ביקשה מהרשויות הישראליות אישור להכנסתם. היתר לכניסת משאית שהעבירה חוטים לניתוח לבתי-חולים של הרצועה ניתן רק ב-13.3.96, ארבעה ימים לאחר פניית משרד הבריאות הפלסטיני. העברת המשלוחים התאפשרה בשני המקרים רק לאחר להתערבותן של **עמותת הרופאים** ושל ח"כ יעל דיין. לעמותה הובהר מטעם משרד התיאום והקישור כי ניתן להעביר לעזה ציוד רפואי המיוצר בגדה רק ברכב ישראלי ועל-ידי נהג ישראלי.

ישראל מנעה מן הרשות הפלסטינית להעביר לגדה ולרצועה מיליון מנות חיסונים נגד פוליו לילדים, אותם קנה משרד הבריאות הפלסטיני מישראל. מסיבה זו הופסקה תכנית החיסונים שהחלה טרם הסגר בתיאום עם ישראל, וילדים בכפרים רבים חיכו שבועות לחיסון. רק בסוף חודש מארס התקבל אישור להעברת החיסונים לגדה ולרצועת עזה.

ב-12.3.96, לאחר כשלושה שבועות של סגר מוחלט, גובשו נהלים שנועדו לאפשר העברת תרופות מישראל דרך מחסום ארז על-פי בקשת הרשות הפלסטינית. הנהלים גובשו בהוראת האלוף אורן שחור, מתאם פעולות הממשלה בשטחים. למרות זאת מוסרים ארגוני זכויות אדם הפועלים ברצועה כי עדיין חל עיכוב במעבר של ציוד רפואי חיוני לבתי-חולים. **המרכז הפלסטיני לזכויות אדם** מסר ב-18.3.96 על מחסור באנטיביוטיקה, ונטולין ומוצרי מזון לילדים בבתי-חולים ברצועת עזה; עיסא אל-קרע, דובר **אונרו"א** ברצועת עזה אמר **לבצלם** ב-20.3.96 בשיחה טלפונית כי עדיין קיים ברצועה מחסור בתרופות להורדת לחץ-דם.

עיכוב בהעברת מצרכי מזון לשטחים

מעבר קרני, המיועד למעבר סחורות לרצועת עזה וממנה, נסגר באופן הרמטי ב-25.2.96, לאחר הפיגועים בירושלים ובאשקלון. ב-25.2.96 נפתח המעבר, אך ב-5.3.96 נסגר בשנית, לאחר שנודע כי מבצע הפיגוע בתל-אביב נכנס דרכו לשטח ישראל.

דרך מעבר קרני מגיעים בימים כתיקונם רוב מצרכי המזון הטרי לרצועה, וממנו מיוצאת מהרצועה סחורה, בעיקר חקלאית. בדרך-כלל מיובאים מישראל לרצועת עזה כ-8,000 טון קמח מדי חודש.

מספר ימים לאחר סגירת המעבר החלו ארגוני זכויות אדם הפועלים בעזה לדווח על מחסור במצרכים בסיסיים כמו קמח, סוכר, שמן ומוצרי חלב ועל עלייה דרסטית במחירי המזון, שנבעה מהצמצום בהיצע.

ב-8.3.96 הוטל על רצועת עזה סגר ימי מוחלט בן שבוע, שמנע מאלפי דייגים לצאת לים ולעסוק בדיג. גם לאחר הסרת הסגר הימי, נותרו הגבלות חמורות על דייג בחופי הרצועה.⁷⁸ הסגר הימי וההגבלות שבאו בעקבותיו גרמו לירידה דרסטית בהיצע הדגים, מקור מזון חשוב לתושבי הרצועה.

ארגוני זכויות אדם פלסטיניים מסרו כי בימי הסגר הפנימי סבלו מספר יישובים פלסטיניים בנדה ממחסור במוצרי מזון בסיסיים ובדלק, שנבע מקושי בהעברת מצרכים מיישוב ליישוב. חקלאים פלסטיניים מבקעת הירדן לא הורשו לשווק את תוצרתם בערי הגדה בעת הסגר הפנימי, והם נאלצו להשמיד את יבולם.

ד"ר פתחאללה מחמוד עיאר מהכפר רפאת, מסר בעדותו לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, כי בשל הסגר על הכפר סבלו תושביו ממחסור גדול במזון, בעיקר בפירות, ירקות ומוצרי חלב.

ההשפעה השלילית של הסגר חמורה במיוחד ברצועת עזה, משום ששם מלכתחילה המצב הכלכלי קשה יותר מאשר בגדה המערבית. האלוף אורן שחור, מתאם הפעולות בשטחים, אמר ב-10.3.96 כי: "מצבם של תושבי רצועת עזה החמיר, והם נמצאים על סף רעב".⁷⁹

בעקבות הדיווחים על מחסור במוצרי מזון ברצועה, מבצעת ישראל בהדרגה, החל מה-12.3.96, הקלות בסגר בנוגע להעברת סחורות. בתאריך זה התירה ישראל ל-30 משאיות ממצרים שנשאו מצרכי מזון, להיכנס לרצועה דרך מעבר רפיה; ב-13.3.96 נפתח מעבר קרני למספר שעות, במהלך נכנסו מישראל לרצועה 17 משאיות שנשאו מוצרי-מזון בסיסיים ותערובת-מזון לבעלי-חיים. כמות דומה של סחורה הועברה למחרת; החל מה-17.3.96 מתאפשרת העברה

78. נספח | להסכם הביניים "אוסלו ב'" מ-28.9.95 מגביל בסעיף XIV 1a(2) את הדייגים ברצועת עזה למרחק של עד 20 מייל ימי מהחוף. החל מה-14.3.96 מותר לדייגים לצאת רק למרחק של עד 6 מייל מהחוף, ולא – ייעצרו.

79. הארץ, 11.3.96.

מוגבלת של סחורות מישראל לרצועה, ובאותו יום נכנסו כ-20 משאיות עמוסות במצרכי מזון בסיסיים; ב-18.3.96 הורשו משאיות פלסטיניות לצאת מהרצועה בליווי כלי רכב של צה"ל לשם הבאת מוצרי מזון מיובאים מחו"ל שעוכבו בנמל אשדוד למשך כשבועיים; החל מה-19.3.96 מותרת הכנסת חומרי גלם וסחורות מישראל לרצועה דרך המעברים ארז וקרני, בתיאום מראש בין הסוחרים הישראלים, הפלסטינים ומינהלת התיאום. טרם הותרה הכנסת סחורות שניקנו על-ידי פלסטינים ואשר מעוכבות במחסנים במחסום ארז, וכוללות מוצרי מזון, שתייה ותרופות. במסיבת עיתונאים שכינסו בעזה ב-28.3.96 פקידים בכירים ברשות הפלסטינית, הם טענו שלמרות ההצהרות על הקלות בסגר, לא מועברת כמות מספקת של מצרכי יסוד לרצועה.⁸⁰

ב. השפעת הסגר על מקורות פרנסה

כלכלת השטחים תלויה באופן כמעט מוחלט בקיום קשר עם ישראל, לאחר שבמשך שנים רבות מנעו שלטונות ישראל פיתוח כלכלה עצמאית בשטחים. גם העקרון המנחה את הצד הכלכלי של הסכמי אוסלו הוא קיום שוק כלכלי אחד בישראל ובשטחים, תוך מעבר סדיר של סחורות ועובדים.⁸¹ לחסימת המעבר הזה בימי הסגר השפעות חמורות על המצב הכלכלי בשטחים ועל מצב התעסוקה בהם.

עשרות אלפי משפחות בשטחים תלויות לפרנסתן בבן משפחה העובד בישראל, באזור התעשייה ארז שבצפון רצועת עזה או בהתנחלויות.⁸² בשל הסגר מנועים עובדים פלסטינים מלהגיע למקום עבודתם בישראל או בארז; ב-5.3.96 יצא צו אשר אוסר על פלסטינים להיכנס להתנחלויות שבגדה המערבית.⁸³

פלסטינים רבים שאינם מקבלים רשיונות כניסה לישראל ואינם יכולים למצוא עבודה חלופית

בשטחים, נכנסים לישראל ללא היתר על-מנת לפרנס את משפחותיהם.⁸⁴ לאחר הטלת הסגר ערכה המשטרה מבצע רחב היקף לאיתור פועלים פלסטינים השוהים בישראל ללא היתר. לדברי מפקח המשטרה, עד ה-6.3.96 נעצרו 510 פועלים מהשטחים ששהו בישראל ללא רשיון.⁸⁵ רבים מהם נשפטו ונגזרו עליהם עונשים של חודשיים עד תשעה חודשי מאסר בפועל, וקנסות של 500 עד 15,000 ש"ח – סכום גבוה מאוד בהתחשב ברמת ההכנסה הממוצעת בשטחים.

פלסטינים רבים אחרים העובדים בשטחים בתעשייה או בבניין, מושבתים מעבודתם בשל מחסור בחמרי גלם, שנאסרה העברתם מישראל. לפי הערכות של ארגונים פלסטינים מדובר בעשרות אלפי עובדים כאלה בגדה המערבית וברצועת עזה. עם הטלת הסגר הימי על רצועת עזה ב-8.3.96 נקטו מקור פרנסתם של אלפי דייגים ברצועה. גם לאחר הסרתו החלקית של הסגר הימי ב-14.3.96. נותרו הגבלות קשות שפוגעות בפרנסת הדייגים.⁸⁶

הסגר פוגע גם במגזרים נוספים של עובדים: לפני הסגר ייצאה רצועת עזה לישראל מדי יום אלפי טון של פירות וירקות, ומיליוני פרחים. תוצרת זו יועדה לשוק הישראלי, לשווקי הגדה ולייצוא לחו"ל. סגירת מעבר קרני מונעת מחקלאי הרצועה את שיווק תוצרתם, גורמת לפירות, לירקות ולפרחים להירקב בארגזים ובבתי האריזה, וגורמת הפסדים כבדים לאלפי פלסטינים המתפרנסים מחקלאות, ייצוא ומסחר.

גם הסגר הפנימי בגדה גרם לגידול במספר המובטלים, כיוון שמנע מעובדים רבים להגיע למקום עבודתם: אלפי חקלאים היו מנועים מלהגיע לשדותיהם, אלפי נהגי משאיות ומוניות מצאו עצמם חסרי תעסוקה ובעלי חנויות רבים לא הצליחו להגיע לחנויותיהם. כך למשל דיווח ראש לשכת המסחר בגינין בתחילת מארס כי כ-90% מן החנויות בעיר סגורות, מפני שבעליהן לא יכולים להגיע לעיר.⁸⁷

80. הארץ, 29.3.96.

81. ההתייחסות לנושאים אלה מצויה בפרוטוקול לגבי קשרים כלכליים בהסכם הביניים "אוסלו ב'" מ-28.9.95. סעיף VII (1) בפרוטוקול מחייב את הצדדים לשמור על מעבר סדיר של עובדים בין השטחים לבין ישראל; סעיף (1)X מבטיח חופש מעבר של סחורות תעשייתיות.

82. על-פי נתונים של **קו לעובד**, ארגון המטפל בזכויות עובדים, ניתנו ערב הטלת הסגר 58,000 היתרי עבודה לפלסטינים בישראל.

83. הכרזה בדבר סגירת שטח (ישובים ישראלים) (יהודה והשומרון), התשנ"ו-1996.

84. להערכת ארגון **קו לעובד**, עבדו כ-40,000 פלסטינים בישראל ללא היתר ערב הסגר.

85. הארץ, 7.3.96.

86. על כך ר' לעיל, עמ' 24.

87. נמסר בהודעה לעיתונות של ארגון **אל-חאק**, מ-7.3.96.

הסגר, המונע מפלסטינים רבים לעבוד, גרם לעליה דרסטית באחוזי האבטלה בשטחים. לפי דיווחים בתקשורת אמר הממונה על ענייני העבודה ברשות הפלסטינית, סמיר ריושה, בישיבת הקבינט הפלסטיני ב-22.3.96 כי אחוז האבטלה בקרב הפלסטינים בשטחים מגיע ל-78% מכלל כוח העבודה.⁸⁸ הערכות דומות נמסרו על-ידי נציגים של רשויות אחרות ושל ארגוני זכויות אדם.⁸⁹

אחוז האבטלה הגבוה מביא לאבדן הכנסה ניכר למשפחות רבות. ארגוני זכויות אדם שפועלים ברצועת עזה מוסרים על מספר גדול של משפחות ברצועה המתקשות לממן קניית אוכל. עובדי בריאות בעזה חוששים שתזונתן של משפחות רבות שאיבדו את מקור פרנסתן נעשית חד-גונית, ומתבססת בעיקר על לחם. עיקר החשש הוא מהחמרה במצבם של פצועות הסובלים מתת-תזונה, בעקבות חוסר הגיוון במזון.⁹⁰

החל מה-17.3.96 בוצעה שורה של הקלות בסגר, שאיפשרו לחלק מהמובטלים הפלסטינים לשוב לעבודתם: באותו יום הותר לכ-2,000 פלסטינים מרצועת עזה לצאת לעבודה במפעלי תעשייה המצויים ברצועת ארז ובהתנחלויות בגדה המערבית ולשטחי חקלאות המצויים באזור B בגדה.

ב-19.3.96 הורשו פועלים בני 30 ומעלה המועסקים על-ידי ישראלים להיכנס לאזור התעשייה ארז. מספר העובדים שענו על הקריטריונים הללו עמד על 400 בלבד, כ-20% מכלל הפועלים שעבדו במקום לפני הסגר. בעקבות פגישה בין קציני צה"ל לבין וועד הזימים של אזור התעשייה ארז, התיר צה"ל למחרת את העסקתם של 90 פועלים נוספים בני 30 ומעלה באזור, וכן הותר לחדש את העבודה במשמרות במפעלים.

ב-24.3.96 החליטה הממשלה לאשר פלסטינים שהחזיקו לפני הסגר בהיתר-עבודה שהנפיק המינהל האזרחי, לעבוד בהתנחלויות בגדה המערבית. לא נמסר מה מספר האישורים שניתנו.

ההקלות שמיישמת ישראל בימים האחרונים לגבי יציאת סחורות מרצועת עזה וכניסת חומרי גלם אליה, מסייעות לפרנסתם של פלסטינים שעובדים בתחומי

החקלאות, המסחר והייצור: החל מה-18.3.96 מורשות משאיות פלסטיניות לצאת מהרצועה לנמל אשדוד, בכפוף לקצב הבדיקה של חיילי צה"ל, לשם הובלת סחורות המיועדות לחו"ל. כן התירה ישראל העברה של פרחים המיועדים לייצוא מרצועת עזה והעברת מוצרי טקסטיל ממתפרות בעזה לסוחרים בישראל, החל מה-19.3.96 מותרת העברת חומרי גלם וסחורות מישראל לרצועה דרך המעברים ארז וקרני, בתיאום מראש בין הסוחרים הישראלים, הפלסטינים ומינהלת התיאום.

במסיבת עיתונאים שכינסו ב-28.3.96 בעזה פקידים בכירים ברשות הפלסטינית, הם טענו שלמרות ההצהרות על הקלות בסגר, לא מועברת כמות מספקת של חומרי גלם לבניין ולתעשיית הטקסטיל, ועל כן העובדים בענפים אלה עדיין מובטלים. מחמוד אבו סמרה, מנכ"ל משרד החקלאות הפלסטיני, ציין שהמצב בענף החקלאות דומה, מכיוון שניתן היתר להוציא מרצועת עזה רק כ-10% מהתוצרת החקלאית שיוצאה מהרצועה טרם הסגר.⁹¹

בעקבות הסגר מוסיפים כיום להישלל מקורות ההכנסה של רבבות עובדים פלסטינים המפרנסים מאות אלפי בני-אדם, וזאת בלי שמשופקים להם מקורות קיום חלופיים. יש בכך משום הפרה של החובה המוטלת על ישראל לכבד את זכותו של כל אדם לעבוד, ולדאוג לפרנסת הפלסטינים תושבי השטחים, המנועים בשל החלטת הממשלה מלהגיע לעבודתם. סעיף 39 לאמנת ג'נווה הרביעית מ-1949 קובע: "נהג בעל סכסוך כלפי מוגן בשיטות פיקוח הנוטלות ממנו את האפשרות לכלכל את עצמו, ובפרט, אם מנוע אדם כזה, מטעמי ביטחון, מלמצוא עבודה בשכר בתנאים הוגנים, ידאג אותו בעל הסכסוך לכלכלתו ולכלכלת התלויים בו [...]". בנוסף לכך, מחוייבת ישראל לכבד את זכותו של כל אדם לעבוד על-פי סעיף (1) לאמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות. למרות מחוייבות זו של ישראל, השותפה לאמנות, סירבה ישראל לפצות את הפלסטינים ישירות על אובדן ההכנסה שנגרם להם בגין הסגר. שר האוצר, אברהם שוחט, אמר שהקהילה הבינלאומית היא זו שצריכה להזרים

88. ידיעות אחרונות, 25.3.96.

89. על-פי הערכה של Land and Water Establishment מ-11.3.96, נע שיעור האבטלה בשטחים בין 70% ל-85%. הערכה זוהי מסרה ב-12.3.96 וועדת התיאום לארגונים בלתי ממשלתיים בינלאומיים.

90. מחקר של הארגון הצרפתי **אדמת האנשים** הפועל בשטחים לשיפור בריאות הילד ותזונת ילדים ואימהות, העלה כי כ-15% מהילדים עד גיל חמש ברצועת עזה סובלים מתת תזונה. תוצאות המחקר פורסמו בעיתון **הארץ**, 19.2.96.

91. ר' **הארץ**, 29.3.96.

כספים לפלסטינים הנקלעים לבעיה בעקבות הסגר, ולא ישראל.⁹² בישיבת הממשלה ב-17.3.96 הודיע ראש הממשלה שמעון פרס כי תוקם קרן בינלאומית לה גיוסו כ-150 מיליון דולר, לשם יצירת מקומות תעסוקה לכ-20,000 פלסטינים מרצועת עזה שעבדו בישראל לפני הסגר. פרס הוסיף כי גם ישראל תתרום לקרן

בצלם סבור כי לאור הוראות המשפט הבינלאומי, מחובתה של ישראל לדאוג באופן מיידי למקורות פרנסה חלופיים לפלסטינים שהכנסתם נשללה בשל הסגר. כמו כן על ישראל לשלם דמי-אבטלה לעובדים פלסטינים רבים ששילמו במהלך השנים דמי ביטוח לאומי. שלא כמו אזרחים ישראלים, לא זוכים העובדים הפלסטינים לדמי-אבטלה, וזאת משום שחוק הביטוח הלאומי מעניק זכות זו רק לתושבי ישראל.

ג. השלכות הסגר על מערכת החינוך

בבתי ספר רבים במזרח-ירושלים וברמאללה נפגעו הלימודים בשל הסגר על השטחים והסגר הפנימי בגדה, שמנעו ממורים רבים להגיע לבתי הספר.⁹³ בשל המחסור במורים נאלצו בתי ספר למזג כיתות, דבר שפוגע בשגרת הלימודים וברמתם.

על-פי דיווחי התקשורת אמר וליד זגיה, מנכ"ל משרד החינוך הפלסטיני, שיותר מ-50% מהמורים בשטחים לא הגיעו לעבודתם בעת הסגר הפנימי, וכי 71,000 תלמידים לא הצליחו להגיע לבתי הספר בהם הם לומדים.⁹⁴ כך למשל מגיעות בעת הסגר רק שש מתוך 22 המורות המלמדות בבית הספר היסודי בכפר צור באהר, הכלול בתחום המוניציפאלי של ירושלים. מסיבה זו מתקיימים הלימודים במקום במתכונת מצומצמת ביותר, ופעילויות רבות של בית הספר בוטלו.⁹⁵

הסרת הסגר הפנימי באמצע מארס הקלה על מצבה של מערכת החינוך בגדה. שלא כמו בשאר יישובי

הגדה, במזרח-ירושלים נותרו בעינן הבעיות הקשות בתחום החינוך גם לאחר מועד זה.

הגבלות התנועה הקשות השפיעו גם על החינוך הגבוה בשטחים, וגרמו לקטיעת לימודיהם של עשרות אלפי סטודנטים בגדה: אוניברסיטת בית לחם, אוניברסיטת א-נג'יחא בשכם, ואוניברסיטת ביר זית שמצפון לרמאללה הודיעו על השבתת הלימודים בהן בעת הסגר הפנימי, בשל העדר סטודנטים ומרצים רבים. זאת בנוסף להשבתת הלימודים באוניברסיטת חברון ובמכללות שונות בגדה, בעקבות סגירת המוסדות הללו בצו צבאי.⁹⁶

אלוף פיקוד המרכז, אילן בירן, הוציא ב-11.3.96 צו המורה לכל הסטודנטים מרצועת עזה הלומדים באוניברסיטאות ובמכללות בגדה, לחזור לבתייהם ברצועה. בצו נקבע כי על הסטודנטים להתייצב במשרדי התיאום האזוריים לשם העברתם לרצועה, וכי אם לא יעשו כן – תהיה שהייתם בגדה בלתי-חוקית. מדובר ביותר מ-700 סטודנטים. 500 סטודנטים נוספים מעזה שלומדים בגדה לא הגיעו ממילא ללימודיהם, כיוון ששהו בעזה לרגל החג המוסלמי עיד אל-פיטר. ולא הותר להם לצאת מעזה מאז הטלת הסגר.

ב-28.3.96 לפנות בוקר ערך צה"ל פשיטה על העיירה ביר-זית ועל הכפרים הסמוכים, ועצר 376 פלסטינים. **המרכז הפלסטיני לזכויות האדם** מסר ש-280 מבין העצורים הם סטודנטים של אוניברסיטת ביר-זית. רשויות האוניברסיטה מסרו שכ-10% מבין תלמידי האוניברסיטה נעצרו בפשיטה זו.⁹⁷

הצעדים בהם נקטה ישראל, אשר גרמו לפגיעות קשות במהלך הלימודים בשטחים, מהווים הפרה של זכותו של כל אדם לחינוך, אותה מחוייבת ישראל מחוייבת לכבד על-פי המשפט הבינלאומי: האמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, לה שותפה ישראל, מעגנת בסעיף 13(1) את זכותו של כל אדם לחינוך.

92. הארץ, 28.2.96.

93. המידע נמסר ל**בצלם** על-ידי סמי משעשע, דובר אונרו"א, בשיחה טלפונית ב-13.3.96.

94. *Jerusalem Times*, 15.3.96.

95. את המידע מסרה מנהלת בית הספר, פאטמה מחמוד עמירה, בעדותה לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד ב-12.3.96.

96. על כך ר' לעיל, עמ' 15.

97. ר' לעיל, עמ' 11.

2. הטלת עוצר על יישובים

בישיבת הממשלה ב-3.3.96 הוחלט לבחון אמצעי ענישה נגד יישובי מגוריהם של מבצעי הפיגועים ושולחיהם. למחרת הוטל עוצר על מחנה הפליטים אל-פואר, בו התגוררו מגידי אבו ורדה ואיבראהים א-סראחנה, להם מייחסים כוחות הביטחון את ביצוע הפיגועים ב-25.2.96 בירושלים ובאשקלון. על תושבי המחנה נאסר לצאת מבתיהם. לפי דיווח בעיתונות, אמר מפקד הגיזרה בה כלול מחנה הפליטים: "נגד תושבי הכפר יינקטו סנקציות קשות מאוד למען יראו ויראו. יינקטו סנקציות גם בתחום האזרחי וגם בתחום הצבאי וכן בתחום הגבלות התנועה"⁹⁸.

ב-5.3.96 הוטל עוצר על הכפר בורקא שבנפת שכם, בו התגורר ראאד שרנובי, לו מייחסים כוחות הביטחון את ביצוע הפיגוע בירושלים יומיים קודם לכן.

בעת הטלת העוצר בכל אחד מן הכפרים, הורה צה"ל לכל הנערים והגברים בגילאים 15 עד 70 המתגוררים בהם להתאסף ברחבה מרכזית, שם נחקרו

ותעודותיהם נבדקו. במקביל ערכו כוחות הביטחון חיפוש בבתים. כמה עשרות צעירים נעצרו בכל אחד מן הכפרים בימי העוצר הראשוניים. אלוף פיקוד המרכז, אילן בירן, צוטט בעיתונות באומרו: "עצרנו לחקירה את כל הגברים בכפרים אל-פואר ובורקא. הגברים נאספו ומוינו [...]". כך נעשה, ללא רחמים, לכל כפר ועיירה שבהם אנו חושדים שנמצאים מחבלים"⁹⁹.

העוצר על שני הכפרים נמשך עשרה ימים, והוסר רק למספר שעות על-מנת לאפשר לתושבים להצטייד במזון. ב-15.3.96 הוסר העוצר ותחתיו הוטל סגר, המונע מהתושבים לצאת מתחומי יישובם. כמו כן פרושים עדיין חיילים רבים ביישובים אלה.

בשל בידודם הממושך של הכפרים נוצר בהם מחסור חמור במזון. בביקור שערך תחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, בבורקא בעת העוצר, מסר לו ג'מאל תאופיק חאגי, תושב הכפר, כי בעקבות העוצר נוצר בכפר מחסור במצרי מזון מסויימים, ושבעת ההסרה הזמנית של העוצר נוכחו התושבים לדעת שגם מלאי המזון בחנויות אוזל.¹⁰⁰

98. הארץ, 5.3.96.

99. הארץ, 6.3.96.

100. עדותו של ג'מאל תאופיק מוחמד חאגי נמסרה לתחקירן **בצלם**, פואד אבו חאמד, ב-15.3.96.

מסקנות והמלצות

בעקבות הפיגועים בישראל בחודשים פברואר-מארס 1996, נקטה ישראל בשורת צעדים המהווים פגיעה קשה בזכויות בסיסיות של הפלסטינים בשטחים. צעדים אלה כוללים בין היתר הגבלות קשות על חופש התנועה, הריסת בתי משפחותיהם של מבצעי פיגועים ומעצרים, סגירת מוסדות חינוך ומעצרים מינהליים בהיקף נרחב.

הסגר הממושך והמוחלט שהוטל על השטחים גורם מצוקה קשה לפלסטינים בשטחים. למרות שמאז 1991 הטילו ממשלות ישראל פעמים רבות סגר על השטחים, לא נקבעו עד היום נהלים סדירים שימנעו פגיעה בכלל האוכלוסיה הפלסטינית. בולט במיוחד העדרם של נהלים בכל הנוגע לענייני רפואה, למרות הנחיית בג"צ לגבש נהלים כאלה, דבר שכבר גרם לפגיעה קשה בחולים ובנוקדי טיפול.

עד כה נפטרו תשעה חולים פלסטינים שנמנעה גישתם לטיפול רפואי; עשרות חולים הזקוקים לטיפול דחוף בישראל ממתנינים עדיין לקבלת אישור כניסה; פלסטינים רבים איבדו את מקורות הפרנסה שלהם וסובלים ממצוקה כלכלית; ההגבלות הקשות על התנועה חוצצות בין בני זוג ובין הורים לילדיהם. על-פי המשפט הבינלאומי, מעמדה של מזרח-ירושלים אינו שונה מזה של שאר חלקי הגדה המערבית. ניתוקה של העיר משאר חלקי הגדה בשל הסגר והאיסור המוטל על פלסטינים מהשטחים להכנס אליה, מקשים עליהם בתחומים רבים שכן מזרח-ירושלים מהווה עבור תושבי השטחים מרכז תרבותי, רפואי, חינוכי, כלכלי ודתי.

כוחות הביטחון אטמו והרסו עד כה תשעה בתים של משפחות פלסטיניות, וכתוצאה מפיצוץ אחד מהם, נהרס כליל בית נוסף. עשרות אנשים שהתגוררו באותם בתים, כולל ילדים קטנים, נותרו ללא קורת גג; עצורים רבים הושמו בחודש האחרון במעצר מינהלי, וקיים חשש שרבים מן העצורים נחקרים באמצעים שמהווים התעללות ועינויים; כמו כן נסגרו במהלך החודש האחרון בגדה ובירושלים תשעה מוסדות חינוך וצדקה.

ישראל טוענת שהצעדים בהן היא נוקטת בשטחים חיוניים לשם הבטחת בטחונם של אזרחיה, ולשם

מניעת פיגועים נוספים; **בצלם** מכיר בזכותה של ישראל לקבוע מי ייכנס לגבולותיה, אולם, שיקולי ביטחון אינם יכולים להצדיק את אמצעי הענישה הקשים הננקטים על-ידי ישראל, כמו מעצר בני-משפחה של מבצעי פיגועים והריסת בתים, הטלת עוצר וסגר על ערים וכפרים, וסגירת מוסדות חינוך. אמצעים אלה מהווים ענישה קולקטיבית באופן מובהק ויש בהם התעלמות מהעיקרון הבסיסי של אחריותו של כל אדם למעשיו. אמצעים אחרים, כמו עינויים ומעצרים המוניים, מהווים אף הם פגיעה חמורה בזכויות אדם בסיסיות ומערערים את יסודות שלטון החוק.

גם אם מקבלים את הצהרתו של ראש הממשלה שמעון פרס כי ישראל תנונה במלחמה כנגד הטרור, מחוייבת ישראל לשמור על עקרונות בסיסיים של זכויות אדם. האמנות הבינלאומיות ההומניטריות לן שותפה ישראל נועדו להתוות כללי התנהגות מותרים דווקא במצבים של מלחמה וכיבוש, ומנסחיהן לקחו בחשבון את ההשלכות של מצבים יוצאי דופן אלה. לכן, כל טענה בדבר "מצב מיוחד", אין בה כדי להצדיק סטייה מסעיפי האמנות.

הצעדים בהם נוקטת ישראל משקפים גם מדיניות של אפליית פלסטינים לעומת אזרחים ישראלים. כאשר ישראלים מבצעים מעשי אלימות כנגד תושבים פלסטינים, כמו הטבח במערת המכפלה בחברון, ממשלת ישראל מיישמת ברצינות את העקרון המשפטי הבסיסי של אחריות כל אדם למעשיו ונמנעת, בצדק, מענישה קולקטיבית של משפחות האחראים למעשי האלימות.

מעבר לכך, עד היום לא הציגו הרשויות הישראליות כל הוכחה המבססת את טענתן החוזרת ונשנית בדבר יעילותם של אמצעי הענישה הללו להרתעה של מבצעי פיגועים עתידיים. למעשה, צעדים כגון סגר מקיף על הגדה והמערבית ועל רצועת עזה, הטלת עוצר על ישובים שלמים והריסת בתים של פלסטינים החשודים בהריגת ישראלים באופן שמתיר משפחות שלמות חסרות קורת-גג, עלולים לפעול כבומרנג, ודווקא להגביר את מעשי האלימות.

- להתיר לצוותי רפואה ולחולים גישה למתקנים רפואיים.
  - לכבד את זכויותיהם הבסיסיות של העצורים המוחזקים במתקני המעצר: מייד עם ביצוע מעצר, יש למסור על כך פרטים למשפחת העצור; אין להשתמש כלפי עצורים ונחקרים באמצעים הגורמים סבל ומהווים עינויים; יש לצמצם ככל האפשר את השימוש במעצרים מינהליים: במידה ואין ראיות המאפשרות הגשת כתב אישום כנגד עצור – יש לשחררו ולא לכלאו לתקופות ארוכות לא אישום.
  - להמנע מגירוש פלסטינים מהשטחים.
- בצלם** קורא לממשלת ישראל להפסיק לאלתר את הפגיעות שהיא גורמת לזכויות האדם של הפלסטינים בשטחים. בין השאר, על ישראל
- להמנע מנקיטת צעדי-ענישה כלפי אנשים חפים מפשע, כולל בני משפחותיהם, שכניהם וקהילותיהם של המעורבים בביצוע פיגועים, או החשודים במעורבות כזו.
  - להבטיח רמת קיום סבירה לפלסטינים בשטחים, ולדאוג למקורות פרנסה לעובדים הפלסטינים שהכנסתם נשללה עקב הסגר.
  - לאפשר לפלסטינים חופש תנועה בין אזורים שונים בשטחים, כולל מזרח-ירושלים.

התייחסות דו"צ לדף מידע של "בצלם" בנושא הסגר בשטחים

(התייחסות פרטנית לטענות הדו"ח בנושאי בריאות, מזון וכו'
יפורסמו ע"י דובר מתפ"ש)

בעקבות סדרה של פיגועים רצחניים במרכזי ערים הומי אדם, בהם נהרגו עשרות אזרחים ומאות נפצעו, החליטה ממשלת ישראל לנקוט בשורה של צעדים במגמה לבלום פעילות רצחנית זאת. המטרות המוצהרות של פיגועים אלה הן לרצוח יהודים, להטיל פחד בקרב האוכלוסייה האזרחית ולפגוע בתהליך השלום. מצב זה מחייב נקיטת פעולות מנע אפקטיביות שבמרכזן פעילות נקודתית, ממוקדת, ללכידת מבצעי פעולות טרור ואלו המסייעים להם, תוך אמץ מירבי למנוע פגיעה בכלל האוכלוסייה המקומית.

יצוין כי אחד מהשיקולים הבטחוניים, שהכתיבו את מגבלות התנועה בתחילת הסגר, נובע מהחשש לפיגועים דוגמת הפיגוע ברחוב דיזינגוף, אליו הוברח המחבל המפגע ב-4 במארס '96, על גבי משאית המובילה סחורות יחד עם מטען החבלה, דרך מעבר קרני.

כוחות הבטחון נוקטים בצעדים במטרה להקל על הקשיים שנגרמים לתושבים עקב הסגר, אך יודגש כי צה"ל מצוי במאבק נגד הטרור והוא לא יאפשר כל פעילות שתאיים על הבטחון.

לאור האמור לעיל הסריקות בישובים באיו"ש מבוצעות על בסיס מידע המצביע על המצאות חשודים בפעולות טרור או אמל"ו או חומר הסתה. במהלך פעילות צה"ל וכוחות הבטחון שנערכה בשטח נעצרו אנשי חמאס ופעילים הקשורים לתשתית הפיגועים של ארגון זה. נתפסו חומרי הסתה רבים, ביניהם כרוזים ופיסקי הלכה הקוראים לביצוע פיגועים וחומר כתוב הקושר פעילות החמאס לארגונים שתורמים כספים מחו"ל.

אמצעי אטימת בתים והריסתם באיו"ש הינו אמצעי הרתעתי, והינו חוקי הן על פי המשפט התקף באזורים אלו והן על פי עקרונות המשפט הבינלאומי. בהזדמנויות רבות בעבר אושר אמצעי אטימה והריסת בתים ע"י ביהמ"ש הגבוה לצדק, ובהפעלת סמכות זו מונחה צה"ל ע"י חובתו לשמירת הבטחון.

מטרת פעילות צה"ל, איפא, היא למנוע פיגועים נוספים ע"י מפגעים הנעים בשטח, תוך שימוש באוכלוסייה האזרחית כמסתור.

תגובת דובר מתאם הפעולות בשטחים

מדינת ישראל

משרד הביטחון

לשכת מתאם הפעולות ביהודה, שומרון וחבל עזה

טל. 03-6975351\02
פפ (2) 01083
יב' ניסן תשנ"ו
1 אפריל 1996

תגובת דובר מתאם הפעולות בשטחים לדר"ח בצלם

יציאת חולים מעזה

- מוחמד עוואד עלי חאוולדה
- אחמד שחארה שאהין - בשני המקרים הללו לא הוגשה כל בקשה ע"י הרשות למנהלת התיאום והקישור. ממליץ לאנשי "בצלם" לברוק מדוע הבקשה נתקעה בצניבורות של הרש"פ.
- אחמד מוחמד חסן זענון - בתאריך 8.3.96, בשעה 14:00 הגיעה פנייה מהרשות לאפשר לאיש לצאת לטיפול בישראל. בפנייה לא צוינה מידת הדחיפות. כמו כן, לא צורפו מסמכים רפואיים המתבקשים עפ"י הנוהל. המת'ק פנה לרשות לקבלת הבהרות אך לא נענה.
- חדיג'ה מוחמד עדוואן - הבקשה של הרשות נשלחה בפקס בתאריך 26.2.96 בשעה 21:00. נהוג שבזמן שהמשרדים סגורים מבוצעת הפנייה באמצעות הטלפון אך הדבר לא נעשה. הטיפול בבקשה החל רק למחרת בבוקר עם פתיחת המשרד. בשעה 10:00 ניתן האישור והועבר לרשות ולמחסום ארז. החולה הגיע למחסום באמבולנס שאינו מאושר לכניסה לישראל ונהוג בידי נהג שאינו בעל היתר כניסה. חיילי המחסום הורו להחליף נהג ואמבולנס. בעבר סוכם עם הרש"פ כי רק לאמבולנסים שאושרו ולנהגים שקיבלו היתר ביטחוני, יותר להכנס לישראל בזמן הסגר. הרש"פ העבירו מספרי אמבולנסים ושמות נהגים שאושרו. כאמור, לא הנהג ולא האמבולנס, במקרה שצויין, לא היו מאושרים לכניסה לישראל.

מענות בדבר גוהלי יציאת חולים לישראל

עפ"י ההסכם בין ישראל לרשות הפלסטינית חייבת ישראל במתן תשובה לגבי הכנסת חולה לטיפול בישראל, תוך 24 שעות גם כאשר מדובר במקרה חרום. עם זאת תאם המת"ק בארז יחד עם הרשות הפלסטינית נוהל לפיו במקרה חרום אפשר לבצע את פעולת האישור מיידית דרך הטלפון. כל המסמכים הרפואיים המגיעים למנהלת נבדקים ע"י רופא. התשובה ניתנת בכתב ובמקרים דחופים נשלחת התשובה בפקס.

איסור יציאת חולים לישראל -

בעקבות הסגר הוחלט להתיר כניסתם של מקרים דחופים בלבד ומקרים שאינם יכולים לקבל טיפול בעזה והם בסכנת חיים. אושרו שלוש יציאות בשבוע לישראל של חולי דיאליזה לצורך קבלת טיפול וכך חולים נוספים במחלות סופניות.
עד ה - 31.3.96 הגיעו 96 בקשות ליציאת חולים מעזה. 95 מהם אושרו.

בדיקות בטחוניות לגבי חולים היוצאים לטיפול בישראל -

כוחות הביטחון מבצעים בדיקות ביטחון יסודיות לכל רכב אדם היוצא לישראל במטרה למנוע הסתננות מחבל בדרך זו. כזכור שני המחבלים שביצעו פיגוע התאבדות בבית ליד חדרו לארץ במסווה של עיוורים.
המת'ק בארו היה עד לנסיונות של גורמים שונים בעזה לזייף אישורי יציאה רפואיים לישראל. לא ברור לאיזו מטרה רצו אותם אנשים להכנס לישראל אך ברור שלא מדובר במטרת טיפול רפואי. כניסתם של אותם אנשים נמנעה מבעוד מועד בשל עירנות אנשי המת'ק והקפדה על נוהלי הביטחון.
נתקבלו מסמכים מזויפים בהם השתמשו בהזמנות שנגנבו מבתי חולים בישראל. מסמכים מסויימים זוייפו מועדי ההזמנות ובמסמכים אחרים שונה השם.

כניסת תרופות ומוצרי מזון -

כוחות הביטחון מתירים כניסת תרופות ללא הגבלה, עפ"י הזמנת הרשות. לגבי מוצרי מזון אין מחסור של מזון בעזה. למעשה הרשות מעדיפה להכניס יותר משאיות עם חומרי גלם ובניה מאשר מזון.
היכולת של ישראל לאפשר כניסת משאיות לעזה מותנת ביכולת הבדיקה הביטחונית המחמירה שהונהגה לאחר הפיגועים. היה ניתן להגדיל את מספר המשאיות אך לצערינו הרשות הפלסטינית לא נקטה עד כה בצעדים שנדרשו על ידינו. מדובר באמצעי ביטחון באיזור קרני. גם מסוף האגריקטים לא פועל למרות שניתן אישור כבר לפני שבועיים להפעלתו, דבר שהיה יכול לאפשר הכנסת יותר מזון מקרני על חשבון חומרי הבנייה שהיו נכנסים דרך מסוף האגריקטים.

איו"ש

כניסת צוותים רפואיים למזרח ירושלים -

המינהל האזרחי אישר מכסה של 270 אנשי צוות רפואי לכניסה לירושלים. עד כה הגיעו מהרשות רק 217 שמות של אנשי צוות רפואי. מתוכם אושרו 181 שמות כאשר הנותרים נפסלו מסיבות בטחוניות ומנהליות.

כניסת תרופות לאיו"ש -

כל בקשה להכנסת תרופות לאיו"ש של הרשות הפלסטינית אושרה.

תנועת צוותים רפואיים בזמן הסגר הפנימי -

תנועת צוותים רפואיים באיו"ש אושרה רק עם אישור מעבר. כדיעבד התברר כי על פי הנחיות מעזה נאסר על הצוותים לקבל או להשתמש באישורים שהונפקו על ידינו. רק הסהר האדום, במקרה חריג, החליט בתאריך 14.3.96 לקבל אישורים לתנועת האמבולנסים שלו.

השברת מזון לבתי חולים בזמן הסגר הפנימי -

ניתן אישור תנועה לספקי המזון. גם כאן היו הפרעות מצד הרשות. **לדוגמא:**
בתאריך 13.3.96 חירש ספק מזון את האישור במת'ק שכס. האישור הוחרם
לאחר מכן ע"י נציג הרש"פ.

הריסת בתים -

ביתו של ראד שכנוכי - כורקא שכס, במהלך פיצוץ הבית נפגעו עוד 23
בתים. קמ"ט תובענות עם שמאי מטעם משרד הביטחון העריכו את הנזקים
בהליך מזורז וסיכמו עם 19 בעלי בתים על פיצויים בגובה 400 - 1500
ש"ח. בעלי הבתים קיבלו כעבור שבועיים את ההמאות. ביתו של ג'מאל
היגאזי נהרס כמעט כליל בפיצוץ ובסיכום ראשוני קיבל המחאה על סך 5000
ש"ח עבור שכר דירה 6-8 חודשים. לאחרונה סוכם איתו על הנזקים שנגרמו
לביתו ועומדים על סך 110,000 ש"ח. בית נוסף לא סוכם מאחר ובעלי הבית
נמצאים בירדן ובעלת הבית האחרון החליטה להגיש תביעה ולא לסכם מחוץ
לבית משפט.

כ ב ר כ ה ,

שד/אביבית

שלמה דרור

דובר המתאם

